

South East European Network
for Professionalization of Media

MOBILIZACIJA ZA ZAŠTITU JAVNOG INTERESA U MEDIJIMA

Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma

Sanela Hodžić

MOBILIZACIJA ZA ZAŠTITU JAVNOG INTERESA U MEDIJIMA

Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma

Autorka i istraživačica: Sanela Hodžić

Urednica, voditeljica regionalnog istraživanja: Brankica Petković

Prevod sa engleskog jezika: Kanita Halilović

Lektura: Lida Vukmanović Tabaš

Grafički dizajn: Špela Kranjec

Izdavači:

Fondacija "Mediacentar", Sarajevo

Mirovni institut, Ljubljana

Sarajevo, januar 2024.

*Ova publikacija je urađena uz finansijsku podršku Evropske unije.
Izradu je kofinansiralo Ministarstvo javne uprave Crne Gore. Sadržaj je isključiva
odgovornost autorke i izdavača i ne odražava nužno stavove Evropske unije.*

SADRŽAJ

I. UVOD	4
1.1. DEFINISANJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA	5
II. KRATAK PREGLED DUGE ISTORIJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA	8
III. MAPIRANJE DOBRIH PRIMJERA MEDIJSKOG AKTIVIZMA	12
3.1. ALTERNATIVNE PLATFORME	12
3.1.1. Platforme za alternativni sadržaj i alternativne internet usluge	12
3.1.2. Mediji zajednice	15
3.1.3. Nezavisni mediji	18
3.1.4. Projekti, centri i regionalne/internacionalne mreže za istraživačko novinarstvo	19
3.1.5. Inicijative za podršku alternativnim, nezavisnim medijima	22
3.2. ISTRAŽIVANJE, KAMPANJE I ZAGOVARANJE MEDIJSKIH REFORMI	24
3.2.1. Koalicije i mreže za reformu medija	24
3.2.2. Organizacije koje zahtijevaju medijske reforme u širokoj tematskoj oblasti slobode izražavanja	26
3.2.3. Reaktivni aktivizam protiv retrogradnih političkih inicijativa sa zahtjevima za progresivnim promjenama politika	28
3.2.4. Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona: monitoring, pravna podrška i zagovaranje radi sprečavanja zloupotrebe zakona	30
3.2.5. Medijski aktivizam zasnovan na rodnoj problematici	32
3.2.6. Zagovaranje etičkog oglašavanja i demonetizacija neetičkih medijskih praksi	33
3.2.7. Provjera činjenica	35
3.2.8. Aktivizam za odgovornost medija	37
3.2.9. Druge inicijative za praćenje medija i nadzor	38
3.3. IZGRADNJA KAPACITETA MEDIJA, NOVINARA I GRAĐANA	39
3.4. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, MREŽE I DONATORSKE INICIJATIVE ZA SLOBODU I RAZVOJ MEDIJA	42
IV. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	43
LITERATURA I IZVORI	47
O AUTORICI	50

I.

UVOD

Mediji i komunikacije su, čini se, najvažnija oblast savremene političke borbe, jer su opterećeni politički ključnim pitanjima, od uticaja na uređivačku politiku, koncentracije vlasništva i konvergencije, preko informacijske sigurnosti i nadzora, kvaliteta i raznolikosti informacija i, konačno, centralne uloge medijskih i komunikacijskih platformi u javnoj raspravi i političkim procesima. Demokratski mediji nijesu samo kanali za komunikaciju i predstavljanje društvene stvarnosti, već su i preduslov demokratije.¹ U represivnim režimima širom svijeta nezavisno novinarstvo djeluje pod pritiscima, a u nekim režimima bukvalno je nestalo. Medijska kriza je, međutim, globalna, pri čemu su mediji uglavnom zarobljeni korporativnim i političkim interesima.² Globalni trendovi polarizacije i radikalizacije zbog ratova u Ukrajini i u regionu Levanta samo pogoršavaju probleme, kao što to čine i tehnološke promjene i dominacija velikih tehnoloških platformi, koji prijetu da dodatno umanje proizvodnju nezavisnog i kvalitetnog sadržaja u opštem interesu. Zato medijski aktivizam sve više dobija na značaju. U ovom izvještaju stoga polazimo od ideje da će rad medija i medijske reforme određivati tok istorije, te da će nam mapiranje dobrih praksi pomoći da osmislimo medijski aktivizam koji u ovim kriznim vremenima može omogućiti da vrijednost javnog interesa prevlada u novinarstvu, medijima i komunikaciji.

Mapiranje dobrih praksi će nam pomoći da osmislimo medijski aktivizam koji u ovim kriznim vremenima može omogućiti da vrijednost javnog interesa prevlada u novinarstvu, medijima i komunikaciji.

Medijski aktivizam može biti usmjeren na promjene u medijskim institucijama, medijskim politikama, medijskim sadržajima i praksama, ali i na stvaranje alternativnih medija, odnosno prostora koji pruža sadržaje od javnog interesa i promoviše demokratske vrijednosti. Imajući to na umu, cilj pregleda dobrih primjera medijskog aktivizma koji nudimo u ovom izvještaju jeste da inspiriše još usmjerene i svestranije aktivnosti za odbranu javnog interesa u medijima i komunikacijama. Konkretnije, ima cilj da potakne razvoj dobrih praksi medijske i informacijske pismenosti od strane koalicija organizacija civilnog društva (OCD), u okviru projekta „Naši mediji“³ i šire. Medijski aktivizam i medijska i informacijska pismenost su suštinski povezani, jer se samo medijski opismenjeni građani mogu mobilisati kako bi podstakli značajne medijske i komunikacijske reforme.

1 U skladu s ovim argumentima, Jakubowicz (1990) pristupa demokratskoj komunikaciji kao „komunikacijskoj demokratiji“, tj. kao sredstvu za uspostavljanje demokratije u širem smislu.

2 Vidi Schiffrin, 2021.

3 Projekat „Naši mediji“ realizuje koalicija organizacija sa Zapadnog Balkana i iz Turske koje se bave medijskim aktivizmom. Vidi više na veb stranici Mreže za profesionalizaciju medija jugoistočne Evrope, na <https://seenpm.org/about-the-project/>. Ovaj izvještaj o dobrim primjerima medijskog aktivizma je pripremljen u okviru projekta.

Pregled obuhvata primjere medijskog aktivizma iz regiona Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija) i Turske, kao i iz zemalja EU i ostatka svijeta. Mapiranje dobrih praksi provedeno je u periodu jun – oktobar 2023. godine, prvenstveno na osnovu sekundarnog istraživanja, a po potrebi i primarnog istraživanja, odnosno analize sadržaja onlajn izvora i zahtjeva za informacijama upućenim institucijama koje se bave medijima. Istraživanje se oslanja na doprinos istraživača i istraživačica iz sedam zemalja: Ilda Londo (Albanija), Anida Sokol (Bosna i Hercegovina), Florent Spahija (Kosovo), Milica Bogdanović (Crna Gora), Vesna Nikodinoska (Sjeverna Makedonija), Milica Janjatović Jovanović (Srbija) i Sinem Aydinli (Turska).⁴

Ovaj izvještaj počinje raspravom o definicijama i konceptima medijskog aktivizma, nakon čega slijedi kratak pregled istorije medijskog aktivizma. Nakon toga predstavljamo i ukratko analiziramo dobre primjere medijskog aktivizma, dok u završnom dijelu govorimo o mogućnostima i izazovima, te predlažemo tipologiju medijskog aktivizma.

Konačno, u ovom izvještaju nastojimo predstaviti dobre primjere medijskog aktivizma, uključujući one koji su bili uspješni u donošenju promjena u medijskoj politici i praksi, ali i one uspješne u preoblikovanju javnih politika i podizanju svijesti javnosti, pridobijanju šire podrške, uključivanju novih tema ili vrsta aktivnosti ili uspješne samo utoliko što postoje kao izazov postojećim politikama i praksama.⁵ Ne tvrdimo da smo odabrali najbolje i najefikasnije primjere medijskog aktivizma, ali smo težili raznolikosti u pogledu tematskog fokusa, vrsta aktivnosti, grupa kojima učesnici/učesnice pripadaju, geografske lokacije i političkog konteksta.

1.1. DEFINISANJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA

Medijski aktivizam ranije je posmatran prvenstveno u okviru medijskih studija⁶ i sa stanovišta kreiranja politika, ali mu se posljednjih decenija sve više pristupa iz perspektive društvenih pokreta.⁷

Teoretičari i medijski aktivisti koriste različite pojmovne okvire za definisanje medijskog aktivizma, u rasponu od „slobode medija“ ili „slobode izražavanja“ (fokusirajući se prvenstveno na kršenje slobode od strane državnih i korporativnih aktera), „medijskih reformi“ (podrazumijevajući reforme postojećih medijskih struktura), „alternativnih medija“ kao oblika

4 Zahvaljujemo se i Mireli Rožajac-Zulčić na pomoći u prikupljanju izvještaja i podataka o primjerima dobre prakse u medijskom aktivizmu izvan regiona JIE i Turske.

5 O tome kako medijski aktivizam dovodi u pitanje standardni pojam „uspjeha“ u literaturi o društvenim pokretima, vidi Carroll i Hackett (2006, 100) kao i Hackett (2016).

6 Isto, 531–532.

7 Paralelno s tim, teoretičari društvenih pokreta fokusirali su se uglavnom na ulogu medija i informacijske tehnologije ne kao objekta aktivizma, nego kao platformi koje omogućavaju aktivizam po pitanju nekomunikacije. Vidi Muller, Page i Kuerbis, 2004, 170.

medijskog aktivizma, do „komunikacijskih prava“ (naglašavajući vezu između komunikacije i drugih ljudskih prava), „demokratizacije medija“ (stavljajući u središte ulogu medija u omogućavanju informisanog i aktivnog građanstva), „medijske pravde“ (uzimajući u obzir marginalizaciju i zastupljenost manjina) i perspektivu „kulturnog okruženja“ (gdje se kulturno okruženje posmatra kao proizvod problematično centralizovanog, globalizovanog i komercijalizovanog medijskog okruženja).⁸ Oklijeva se s usvajanjem jedinstvenog okvira (Napoli 2007, 2), a medijski aktivizam definiše se na različite načine. Na primjer, Hackett i Carroll definišu ono što nazivaju demokratizacijom medija kao: ... *medijski orijentisan aktivizam kojim se proširuje raspon glasova kojima se pristupa putem medija, gradi egalitarna i participativna javna sfera, promovišu vrijednosti i prakse održive demokratije izvan medija, kao i unutar medija, te neutrališu političke i ekonomske nejednakosti koje se nalaze drugdje u društvenom sistemu* (2004, –).

Dok bi jedinstven okvir mogao biti koristan za zajedničku masovnu mobilizaciju, zarad akumulacije znanja, kao u našem istraživanju, usvojicemo holističko razumijevanje medijskog aktivizma, koje uključuje sve prethodno navedene okvire. Napoli tvrdi da se, bez obzira na definicije i prioritete, pokret za „poboljšanje medijskog i komunikacijskog sistema (...) može korisno proučavati kao donekle integrisana cjelina“ (2007, 9). Ili, kako primjećuje Opel (2004), različiti okviri i definicije „... odnose se na veliki raspon tema i organizacija koje se bave ulogom medija u savremenom svijetu“ (str. 25; vidjeti i Klein, 2001).

Preciznije, pod pojmom „aktivizam“ podrazumijevamo svaku borbu za promjene⁹, a pod „medijskim aktivizmom“ svaki aktivizam usmjeren na mijenjanje javnog interesa u sektoru medija i komunikacija.¹⁰ Usvajamo Hoynesovu definiciju medijskih aktivista: *Medijski aktivisti nastoje promijeniti i strukturu i sadržaj tradicionalnih medija i koriste široku lepezu taktika da se naizmjenično udvaraju novinarima i vrše pritisak na njih, skreću pažnju javnosti na neuspjeh tradicionalnih medija, grade javnu podršku za politike usmjerene na promovisanje raznolikosti u vlasništvu i sadržaju medija, te podržavaju alternativne medije na svim medijskim platformama* (2005, u Freedman 2017, 1), te dodatno naglašavamo da medijski aktivizam obuhvata niz pitanja vezanih za medije, uključujući i pitanja koja se odnose na komunikaciju na novinarskim platformama, te da cilja na različite grupe, od novinara, zakonodavaca i državnih institucija, preko različitih grupa građana i šire javnosti.

Rezultati medijskog aktivizma, odnosno borbe za komunikacijska prava/ demokratizaciju medija/medijsku pravdu/ medijske reforme, će, kao što to već čine, odrediti tok istorije.

8 Vidi Hackett i Carroll 2006, Napoli 2007, za više o okviru „kulturnog okruženja“ vidi Duncan 1999.

9 Cammaerts definiše aktivizam kao sposobnost stvaranja ili promjene istorije.

10 Iako se pojam medijskog aktivizma takođe često koristi da označi upotrebu medija i informacijskih tehnologija za provođenje društvenih promjena u bilo kojoj oblasti, ovdje nećemo razmatrati taj vid medijskog aktivizma.

Oslanjamo se na ideju da će rezultati medijskog aktivizma, odnosno borbe za komunikacijska prava, demokratizaciju medija, medijsku pravdu, medijske reforme, kao što to već čine, odrediti tok istorije. Kako su Hackett i Carroll primijetili: „S obzirom na ključnu ulogu koju masovni mediji imaju u oblikovanju javnih tema i svijesti, borba za demokratizaciju komunikacija utiče na ishod niza političkih, društvenih i ekonomskih pitanja – od urbanističkog razvoja na lokalnom nivou do rata“ (2004, –). Medijski aktivizam podrazumijeva nastojanje da se izvrši uticaj na postojeće institucije (kroz reforme medijske politike i kampanje za promjenu u medijskim sadržajima, npr. u predstavljanju manjinskih grupa), kao i izgradnju alternativnih medijskih praksi i razvijanje senzibiliteta korisnika/korisnica medija (održavanjem alternativnih, demokratskih, participativnih medija i osnaživanjem građana i građanki kroz medijsko obrazovanje).¹¹

Medijski aktivizam podrazumijeva pokušaje da se izvrši uticaj na postojeće institucije kao i izgradnju alternativnih medijskih praksi i razvijanje senzibiliteta korisnika/korisnica medija.

11 Vidi više u Hackett i Carroll 2004.

II.

KRATAK PREGLED DUGE ISTORIJE MEDIJSKOG AKTIVIZMA

Medijski aktivizam je postojao u veoma različitim istorijskim periodima i kontekstima. Često je crpio snagu iz profesionalnih udruženja i pokreta za ljudska prava ili društvenih pokreta. U Sjedinjenim Američkim Državama aktivisti su se još dvadesetih godina 20. vijeka protivili komercijalizaciji medija i zalagali za uspostavljanje neprofitnog medijskog sektora, ali su tek pokreti za osnaživanje Afroamerikanaca i prava žena šezdesetih i sedamdesetih godina doveli do značajnih akcija za medije i komunikacije.¹² U istom su periodu prodor kablovske televizije i nove mogućnosti za emitovanje neprofitnih kulturnih, obrazovnih i javnih programa podstakli zalaganje za alternativne medije (Kranich 2004, 200). Antikapitalistički „Nacionalizam Trećeg svijeta“ bio je pokretačka snaga međuvladinog pokreta Novi svjetski informacijski i komunikacijski poredak (NWICO), koji je imao glavnu ulogu u medijskom aktivizmu sedamdesetih i osamdesetih godina 20. vijeka.¹³ U Brazilu su osamdesetih godina postojala dva široka pokreta: medijski pokret zajednice, koji je zahtijevao regulaciju i legitimizaciju ranije zakonski nepriznatih radio-stanica zajednice (*engl. community radio*), te pokret za pluralizaciju emitovanja i protiv dominacije privatnih medijskih konglomerata, koje su pokrenuli univerzitetski naučnici i studenti, pri čemu su oba donijela pozitivne zakonske promjene.¹⁴ Otprilike u isto vrijeme u Koreji je došlo do protesta protiv pristrasnosti javnog emitera, što je pokazalo moć kolektivnih akcija i podstaklo druge pokrete koje je pokrenula publika.¹⁵

Medijski aktivizam postojao je u različitim istorijskim periodima i kontekstima. Često je crpio snagu iz profesionalnih udruženja i pokreta za ljudska prava ili društvenih pokreta.

12 Vidi McChesney 2008 i Mueller, Kuerbis, i Page 2004. U tom periodu je fokus aktivista (često političkih manjina) bio na medijskim sadržajima, a broj organizacija koje se bave zagovaranjem drastično se povećao (Mueller 2004, 37).

13 Međutim, suprotstavljanje vlada Velike Britanije i SAD, globalna hegemonija tržišnog liberalizma i odustajanje od socijalističkih i antiimperijalističkih vizija nacionalizma doveli su do toga da nacionalne političke elite napuste NWICO u korist pregovora o nacionalnim i regionalnim odnosima s globalnim medijskim silama (Hackett 2016).

14 Vidi Custódio 2017, 64.

15 Vidi Young-han 2001.

U zapadnoj Evropi je postojeća etika javnog servisa, u nekim slučajevima zajedno s kulturnim nacionalizmom, takođe korišćena za privlačenje državnog finansiranja za demokratske alternativne medije i medije u zajednici (Hackett 2016). Pored toga, borba radnika i socijaldemokratskih partija u zapadnoj Evropi predstavljala je okosnicu ljevičarske štampe i zalaganja za reformu medijske politike.¹⁶ U Sjevernoj Irskoj, počevši od kasnih devedesetih godina osamnaestog vijeka, alternativni mediji i izražavanje putem zidnih murala i ulične umjetnosti bili su dio strategije izražavanja alternativnih političkih stavova u okolnostima pod kojima su republikanci i druge marginalizovane grupe bile suočene s pristrasnošću tradicionalnih medija (Hoey 2018, 4).¹⁷ Medijski aktivizam podstican je čak i na najne očekivanim mjestima, kao u slučaju lista Vedem, koji su vodili tinejdžeri od 1942. do 1944. godine u koncentracionom logoru Theresienstadt (današnja Češka Republika), koji „na jedinstven način simbolizuje ljudsku sposobnost i potrebu za komunikacijom“ (Carpentier, 2011, 10).

U novijem periodu, u okolnostima raspada i rata u bivšoj Jugoslaviji devedesetih godina prošlog vijeka, medijski aktivizam je imao snažnu antiratnu dimenziju i nudio je alternativu etnonacionalnoj ideologiji koja je dominirala javnom sferom. Jedan od najznačajnijih primjera antiratnog angažmana korišćenjem alternativnih medijskih oblika bio je list ARKzin u Hrvatskoj, koji je izašao u 93 broja u kojima su se susretale politika, kultura, teorija i umjetnost.¹⁸ Nakon rata, civilni sektor u regionu se razvio, podržavajući nezavisno novinarstvo,¹⁹ tražeći medijske reforme u javnom interesu²⁰ i jačajući kapacitete za participaciju građana, između ostalog u medijskim reformama.²¹

Pod pritiskom autoritarnih vlada, civilno društvo u Mađarskoj i Poljskoj takođe se opire zarobljavanju medija i ograničavanju slobode medija, često kroz masovne proteste. Na primjer, hiljade građana je 2016. godine u Varšavi blokiralo zgradu parlamenta u znak protesta protiv vladinih planova da novinarima ograniči pristup sjednicama parlamenta.²² Medijski aktivizam je uključivao i molbe Evropskoj uniji da interveniše i upotrijebi mjere uslovljavanja radi očuvanja slobode medija.²³

Medijski aktivisti bave se širokom lepezom pitanja od javnog interesa koja se tiču medija i komunikacije, npr. zastupljenost manjinskih grupa u medijskim sadržajima i politikama zapošljavanja, omogućavanje alternativnih medija (npr. medija zajednice), finansiranje i vlasništvo nad medijima, pristup javnim informacijama, medijska pismenost i mnogim drugim.

16 CPBF u Britaniji, na primjer, osnovan 1979. godine, predstavljao je „savez između novinara, akademika i radnika u javnom sektoru suočenih s neprijateljskim medijskim izvještavanjem i sindikata štampanih medija suočenih s tehnološkim uništenjem“ (Hackett 2016).

17 Od početka mirovnog procesa ranih devedesetih godina dvadesetog vijeka, ovi glasovi se sve više integrišu u sferu tradicionalnih medija (Hoey, 2018, 5).

18 Vidi veb stranicu ARKzina, na: <https://monoskop.org/Arkzin>.

19 Na primjer, ostavke novinara B92 nakon što je taj medij nasilno preuzeo državni funkcioner 1999. godine, kao i protesti novinarske zajednice i građana protiv miješanja vlasti u radio-difuzne frekvencije B92. B92 je u to vrijeme bio jedan od rijetkih nezavisnih medija u situaciji snažne vladine represije. Pogledajte članak Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropa (OBCT), na <https://www.balcanicaucaso.org/bhs/zone/Srbija/Srbija-kako-je-nastao-i-nestao-Radio-B92-163188>.

20 Na primjer, novinarska udruženja, organizacije civilnog društva i nezavisni mediji su 2013. godine zaustavili zakonske izmjene koje bi ograničile pristup javnim informacijama u Bosni i Hercegovini (Dekić, 2013).

21 U Crnoj Gori, na primjer, medijska pismenost je još 2009. godine uvedena kao izborni predmet za učenike gimnazija od 16 i 17 godina.

22 Vidi, na primjer, izvještaj AlJazeera na: <https://www.aljazeera.com/news/2016/12/17/thousands-protest-new-media-restrictions-in-poland>.

23 Vidi, na primjer, molbe koje se odnose na vlasništvo nad državnim medijima, u izvještaju Euractiva, na: <https://www.euractiv.com/section/media/news/hungary-may-see-takeovers-of-last-free-media-experts-warn/>.

Medijski aktivisti se bave širokom lepezom pitanja od javnog interesa koja se tiču medija i komunikacija, od predstavljanja manjinskih grupa u medijskim sadržajima, raznolikosti u politikama zapošljavanja, preko obezbjeđivanja alternativnih medija (npr. medija zajednice) (između ostalog kroz zakone i davanje frekvencija za emitovanje)²⁴, do pitanja koja se tiču nezavisnosti i uloge javnog RTV servisa, transparentnosti medijskog finansiranja i vlasništva, pristupa javnim informacijama, sigurnosti i zaštiti prava novinara, praćenja medija (monitorinzi i suprotstavljanje pristrasnosti, stereotipima i dezinformacijama u medijima itd.), podizanja medijske pismenosti i mnogih drugih pitanja.

Medijski aktivizam najčešće predvode organizacije civilnog društva.²⁵ Posljednjih decenija u SAD, na primjer, znatno je porastao broj organizacija od javnog interesa, kao što su rasle i aktivnosti kreiranja politike u oblasti komunikacija.²⁶ Na tome se nijesu angažovale samo ljevičarske organizacije civilnog društva. Na primjer, veliki sudski spor koji je pokrenula vjerska zajednica u SAD doveo je ne samo do toga da stanica s rasističkim sadržajem izgubi licencu, već je i građanima/građankama obezbijeđeno učešće u svim postupcima razvoja regulativa koje se tiču medijskog sektora.²⁷

Pojedini primjeri medijskog aktivizma uključivali su šire učešće građana/građanki. Najviše se pominje slučaj masovne kampanje u SAD 2003. godine, koja je uključivala stotine hiljada (ili čak oko dva miliona, kako sugerišu drugi izvori) telefonskih poziva i potpisa na peticiji za zaustavljanje izmjena zakona o vlasništvu nad medijima kojima bi se olabavilo sprečavanje otvorene medijske koncentracije. Ovako velika mobilizacija pokazala je razočarenje javnosti „slobodno-tržišnim“ pristupom medijskoj politici i sve veću svijest da je u velikoj mjeri vođen korporativnim i partikularnim političkim interesima.²⁸ Medijski aktivizam je kroz istoriju bio obilježen mnogim poteškoćama, uključujući i one u vezi s nestručnošću aktivista u okolnostima velikog i stalnog tehnološkog razvoja,²⁹ teškoćama u mobilizaciji građana za medijske ciljeve i nedostatkom kapaciteta za prevagu nad političkim i komercijalnim interesima koji utiču na medijsku politiku i praksu. U skladu s tim, medijski aktivizam najvećim dijelom nije uspio da preokrene negativne trendove u novinarstvu i medijima posljednjih decenija širom svijeta. Kako tvrdi McChesney, čak i najradikalniji prijedlozi reformi u SAD jedva da su ugrozili korporativnu dominaciju medijskog sistema (2008). Slično tome, u Koreji su se pozitivni efekti medijskog aktivizma smatrali malim „ustupcima u okviru neoliberalnih

Medijski aktivizam donio je nezamjenjive pozitivne (i zaustavio brojne negativne) promjene medijskih politika i praksi.

Inicijative medijskog aktivizma pokazale su da postoji ogromna baza zainteresovanih za medijske reforme, uključujući ne samo medijske profesionalce i novinarske organizacije, već i istraživače, aktiviste za građanska prava, bibliotekare, edukatore, roditelje, studente, ukratko – sve nas.

24 Za pregled radio-stanica u svijetu koje predstavljaju primjer participativne komunikacije, vidi Dagrón 2001. Takođe vidi knjigu koju su uredili Pajnik i Downing (2008) o onome što se naziva medijima civilnog društva.

25 Ovo se navodi kao slučaj u SAD i zemljama Trećeg svijeta.

26 Vidi, na primjer, Napoli 2007, koji je ipak ograničen na pregled literature napisane na engleskom jeziku koja se prvenstveno odnosi na SAD. Vidi i Rentschler 2004.

27 Godine 1964. Ujedinjena crkva Hrista (United Church of Christ – UCC) osporila je TV licencu rasističke stanice iz Misisipija. Više u Horowitz 1997.

28 Vidi McChesney 2008, Hackett i Carroll 2004, Klinenberg 2007.

29 Vidi McChesney 2008.

reformi koje su kreirane kako bi donijele korist medijima i korporacijama u oblasti informacijskih i komunikacijskih tehnologija“ (Hadl i Dongwon, 2008, 99).

Medijski aktivizam je, međutim, donio neizostavne pozitivne (i zaustavio brojne negativne) izmjene medijskih politika i praksi, uključujući sveukupnu demokratizaciju procesa kreiranja politika vezanih za komunikacije, doprinos razvoju sektora medija zajednice, inkluzivnije tradicionalne medije, očuvanje medija i programa u službi javnosti, postavljanje standarda za pristup javnim informacijama i za transparentnost medija, te mnoga druga pitanja. Pored toga, inicijative medijskog aktivizma pokazale su da postoji velika baza zainteresovanih za medijske reforme, među kojima su ne samo medijski profesionalci i novinarske organizacije, već i istraživači, aktivisti za građanska prava, bibliotekari,³⁰ edukatori, roditelji, učenici, jednom riječju – svi mi.

30 Više o tome kako su se bibliotekari angažovali u javnoj diskusiji o pitanjima koja se tiču medija u SAD vidi u Kranich 2004.

III.

MAPIRANJE DOBRIH PRIMJERA MEDIJSKOG AKTIVIZMA

U ovom poglavlju nam je namjera da mapiramo dobre primjere medijskog aktivizma. Opsežna lista takvih primjera bila bi daleko izvan okvira i sredstava ovog projekta. Umjesto toga, cilj nam je da predstavimo slučajeve medijskog aktivizma koji su primjer različitih tema i različitih vrsta medijskog aktivizma, dok istovremeno odražavaju raznolikost u smislu geografske lokacije i društveno-političkog konteksta. Svaki podnaslov predstavlja po jednu vrstu medijskog aktivizma.

3.1. ALTERNATIVNE PLATFORME

Alternativne platforme medijskog aktivizma nude sadržaje koje kreiraju građani ili profesionalni novinari. Alternativne novinarske platforme obuhvataju platforme koje djeluju nezavisno od vladinog ili korporativnog uplitanja, koje rade uglavnom na neprofitnoj osnovi, služe određenim zajednicama ili se bave istraživačkim novinarstvom. Te funkcije često se preklapaju, budući da su i mediji zajednice i platforme istraživačkog novinarstva istovremeno u principu najviše nezavisni i nude teme i stavove zanemarene u tradicionalnim medijima. Smatramo da sve ove platforme predstavljaju jednu vrstu medijskog aktivizma, jer na različit način nude alternativu dominantnim, tradicionalnim medijskim sadržajima i doprinose pluralizmu javne debate. Ove platforme uglavnom finansiraju razvojni fondovi i međunarodni donatori, ali i zajednice kojima služe. Neke od njih se djelimično izdržavaju i kroz dobrovoljni rad građana i građanki.

Alternativne platforme pružaju siguran i nezavistan prostor za političku promjenu i kontranarative. Ove platforme zavise od saradnje među građanima/građankama novinarima/novinarkama, pri čemu može, ali i ne mora postojati neki oblik uređivanja sadržaja

3.1.1. Platforme za alternativni sadržaj i alternativne internet usluge

U autoritarnim društvima, ali i u kontekstu dominantne neoliberalne ideologije, alternativne platforme pružaju siguran i nezavisan prostor za političku subverziju i kontranarative. Ove platforme zavise od zajedničkog rada građana-novinarara, pri čemu može, ali i ne mora, postojati neki oblik uređivanja sadržaja. Mnoge od tih platformi, kao što su Indymedia ili Mosireen, nastale su tokom protesta građana i društvenih nemira. Većina se oslanja na participativnu proizvodnju sadržaja. Pod ovom kategorijom obuhvatamo i blogove koji pružaju jedinstvenu perspektivu o temama od javnog interesa (vidi nekoliko primjera u Tabeli 1).

Tabela 1: PRIMJERI ALTERNATIVNIH PLATFORMI

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Global voices	Medijski pluralizam, digitalna participacija	Izveštavanje o nedovoljno zastupljenim grupama	U početku Univerzitet Harvard, od 2008. organizacija Stichting Global Voices	Internacionalni	Masačusets, SAD Holandija	2004–2008. od 2008. do danas
Indymedia	Nezavisne vijesti, medijski pluralizam, digitalna participacija, građansko novinarstvo	Međunarodna internet platforma za alternativne vijesti	Seattle Independent Media Center, slične organizacije širom svijeta	Internacionalni	Sijetl, Sjedinjene Američke Države	1999–2019.
Jinbonet	Sloboda izražavanja, građansko novinarstvo, digitalna participacija	Nezavisni pružalac internetskih usluga (webmail, web hosting, onlajn zajednice, blogovi) za društvene pokrete, sindikate i progresivne aktiviste	Neprofitna organizacija Korean Progressive Network Jinbonet	Nacionalni	Južna Koreja	od 1998. do danas

Mosireen	Nezavisne vijesti, politički pluralizam, građansko novinarstvo	Dokumentovanje i objavljivanje fotografija i video snimaka o revoluciji u Egiptu 2011. godine	Građani novinari	Nacionalni	Egipat	2011–2018.
Blog "In Media Res" (Boris Vezjak)	Mediji i demokratija, mediji i društvo	Sedmični (ili češće) blogovi/kolumne o medijima i demokratiji, distribucija e-mailova, prenošenje na veb stranici nedjeljnika Mladina	Univerzitetski profesor Boris Vezjak	Nacionalni	Slovenija	od 2008. do danas
Blog Sbunker	Nezavisne vijesti, kritičko razmišljanje	Blog sa sadržajem o nedovoljno zastupljenim temama/perspektivama	NVO Sbunker	Nacionalni	Kosovo	od 2017. do danas

Izdvajamo: **SLUČAJ INDYMEDIA** (SAD i šire)

Indymedia je prvobitno nudila sadržaj o protestima protiv sastanka Svjetske trgovinske organizacije u Sijetlu u novembru 1999. godine, ali je ubrzo postala referenca za platformu kojom upravljaju korisnici i demonstranti. Nastala je iz koalicije grupa za socijalnu pravdu, anarhističkih, komunističkih, socijalističkih i ekoloških grupa, te sindikata, s malim jezgrom osoblja koje je redovno distribuiralo sadržaj. Tokom 2000-ih pridružile su im se grupe širom svijeta (2014. godine bilo ih je 175 iz cijelog svijeta (Girauld, 2014)),³¹ sa svjetonazorima uglavnom u rasponu od socijalističkih do radikalnih antikapitalističkih. Indymedia je dozvoljava svakome da objavljuje sadržaj, ali je 2000-ih godina jedinstveni oblik kontrole od strane uredničke grupe uključivao naknadno premještanje priloga koji su ocijenjeni kao lažni, klevetnički ili neprikladni na posebnu stranicu pod nazivom „skrivena priče“ (Atton 2010, 8). Indymedia je uspjela u onome u čemu rane onlajn platforme društvenih pokreta nijesu, a to je veliki globalni domet i održivost u periodu od oko 20 godina. Strategija koja se pokazala uspješnom zasnivala se na uključivanju brojnih lokalnih grupa, širenju protestnih ciljeva i međunarodnom umrežavanju. Međutim, Indymedia i slične platforme su na kraju nestale s usponom komercijalnih društvenih medija. Neke radikalne participativne onlajn stranice još uvijek postoje, ali je njihov domet više lokalan.³²

31 Većina njih je bila iz SAD i Evrope, a bile su uključene i druge regije, ali u manjoj mjeri (Atton 2010, 8).

32 Primjer je Unicorn Riot u SAD-u, poznat po prenošenju protesta uživo i po antirasističkom stavu.

3.1.2. Mediji zajednice

U ovu kategoriju svrstavamo medije koji izvještavaju o nedovoljno zastupljenim zajednicama i zanjih, kao što su određene opštine, studentske grupe, sindikati, zajednice zasnovane na etničkom, rodnom ili drugom identitetu. Mediji zajednice (*engl. community media*) uključuju članove tih zajednica u produkciju i upravljanje. Postoje različita poimanja o tome što su mediji zajednice, ali ovdje ih posmatramo kao medije s jasnom misijom koja je orijentisana ka zajednici i interesu javnosti, koji uglavnom djeluju prema neprofitnom finansijskom modelu. Takav model bi u principu trebao donijeti određenu izolaciju od komercijalnih i partikularnih političkih interesa, što osigurava nezavisniji i angažovaniji sadržaj.

Tabela2: PRIMJERI MEDIJA ZAJEDNICE

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Radio Orange	Nezavisni sadržaj orijentisan ka zajednici	Radio-stanica i povremeno zagovaranje medijske politike koja podržava neprofitne medije	Desetak zaposlenih i građani volonteri	Lokalni i nacionalni	Beč, Austrija	od 1998. do danas (registrovan) prije toga piratski radio
Telestreet	Nezavisne vijesti	Mreža mikro TV stanica	Lokalne zajednice	Nacionalni	Italija	od 2002. do danas
Mreža rudarskih radio-stanica	Nezavisne vijesti, politički pluralizam i pluralizam grupa predstavljenih u medijima	Komunikacijska platforma za rudare	Sindikati rudara	Nacionalni	Bolivija	1949–1985+
Contre attaque (ranije Nantes Révoltée)	Nezavisne vijesti, alternativni, aktivistički mediji	Veb stranica koja nudi analize i tekstove sa snažnim lijevo orijentisanim uređivačkim stavom i kritikom vlasti	/	Uglavnom nacionalni, iako je dostupan široj publici i izvještava o međunarodnim temama	Nant, Francuska	2012–2022. kao Nantes Révoltée; od 2022. do danas kao Contre attaque

Radio Huayaco-cotla	Pluralizam medija, lokalne vijesti, očuvanje kulture	Servis za autohtone zajednice i promovisanje očuvanja kulture i lokalnog razvoja	U vlasništvu organizacije civilnog društva Fomento Cultural y Educativo, A. C.	Regionalni, unutar Meksika	Meksiko	od 1965. do danas
Forum za medije zajednice Evrope	Mediji zajednice u Evropi	Platforma za mreže, nacionalne federacije i projekte aktivne u oblasti medija zajednice u Evropi	Mediji zajednice i njihova nacionalna udruženja u Evropi, uključujući Njemačku, Austriju, Francusku, Dansku, Sloveniju itd. 98 članova iz 25 evropskih zemalja	Evropa	Kancelarija u Briselu	od 2004. do danas
Radio Študent	Nezavisno, alternativno izvještavanje i debata, alternativna kultura, muzičke supkulture, društveni pokreti, etničke manjine	Studentski radio i web stranica	Studenti Univerziteta u Ljubljani (formalni osnivač: Studentska organizacija Univerziteta u Ljubljani)	Šire područje Ljubljane	Ljubljana, Slovenija	od 1969. do danas

Dok medije zajednice često u velikoj mjeri finansira njihova publika, među ostalim izvorima mogu biti filantropske donacije, finansijska sredstva međunarodnih razvojnih agencija, u određenoj mjeri oglašavanje (iako je ono obično ograničeno zakonom), pa čak i vlasti. Zajednica kojoj mediji služe može imati različit nivo vlasništva nad određenim medijem. Mreža rudarskih radio-stanica u Boliviji predstavlja jedan od najranijih primjera visokog nivoa vlasništva zajednice, jer nju je osmislila i osnovala, te njome upravljala, tehnički je vodila, finansirala i održavala njihova zajednica (Dagron, 2008, 16).³³

Istorijski gledano, mediji zajednice imali su važnu ulogu u zadovoljavanju komunikacijskih potreba javnosti, dosljedno izvještavajući o zajednicama i temama koje su zanemarene kako u komercijalnim, tako i u javnim medijima. Neki od ranih primjera su radio-mreža Pacifica u SAD, koja je promovisala pacifističku ideologiju za vrijeme Drugog svjetskog rata, a kasnije i televizijski serijal Challenge for Change u Kanadi koja je 1967. godine demokratizovala proces proizvodnje kroz saradnju subjekata dokumentarnih filmova s filmskim stvaraocima. U zapadnoj i centralnoj Evropi prvi mediji koji su funkcionisali kao mediji zajednice osnovani su 60-ih i 70-ih godina, iako uglavnom kao piratski

³³ Za pregled radio-stanica širom svijeta koje služe kao primjer participativne komunikacije, vidi Dagron 2001. Takođe vidi knjigu koju su uredili Pajnik i Downing (2008) o onome što se naziva medijima civilnog društva.

mediji, a njihova istorija je obilježena borbom za legalizaciju, a u posljednje vrijeme i zahtjevima za kontinuiranom finansijskom podrškom iz javnih fondova. Mapiranje koje su koalicija CMFE i Evropska platforma regulatornih tijela izvršili 2012. godine pokazalo je da je u cijeloj Evropi aktivno 2.237 radio-stanica zajednice i 521 TV stanica zajednice.³⁴ Na primjer, na internet platformi švajcarskog Crvenog krsta, <https://www.migesplus.ch/>, navodi se 38 migrantskih medija u Švajcarskoj, tj. medija koji komuniciraju na jezicima migranata i koji govore o osobama migrantskog porijekla i namijenjeni su njima.

U regionu Jugoistočne Evrope, sektor medija zajednice još uvijek nije dovoljno razvijen, ali mnogi mediji kojima upravljaju organizacije civilnog društva i koje finansira međunarodna donatorska zajednica funkcionišu kao mediji zajednice, jer pokrivaju teme od javnog interesa za lokalne zajednice, zanemarene drugdje.³⁵ Jedan od izuzetaka je Radio Študent u Ljubljani (Slovenija), kao jedan od najstarijih medija zajednice u Evropi, koji je osnovan 1969. godine za vrijeme studentskih protesta i koji i dalje nudi nekomercijalne programe i daje glas studentima i nedovoljno predstavljenim grupama u Sloveniji.³⁶

Brojna nacionalna i internacionalna udruženja medija zajednice, kao što su Udruženje medija zajednice (UK), Savez televizija zajednice u Austriji, Forum radio-stanica zajednice u Evropi i Svjetsko udruženje radio-emitera zajednice, pružaju podršku i lobiraju za bolji okvir politike prema medijima zajednice.

Izdvajamo: [SLUČAJ TELESTREET](#) (Italija)

Telestreet je primjer mreže lokalnih grupa koje građanima pružaju alternativne vijesti. Telestreet je pokret rođen u italijanskim metropolama, prvo s Orfeo TV stanicom koja je emitovala nekoliko sati dnevno s dometom od 200 metara. Osnovao ju je medijski teoretičar i aktivista Franko Bifo Berardi. Kasnije je pokret narastao obuhvatajući gotovo stotinu mini TV stanica širom Italije. Ovi piratski mikro emiteri s vrlo ograničenim dometom nastali su kao reakcija na kontrolu tadašnjeg premijera Berlusconija nad medijima u zemlji. Oni se međusobno podržavaju u tehničkom pogledu i dijele veb arhiv materijala za radio-emitovanje, čime povećavaju nacionalnu pokrivenost i osiguravaju održivu infrastrukturu uprkos skromnim ekonomskim i tehničkim sredstvima (Renzi 2011, 36).

34 Podaci CMFE-a, na: <https://www.cmfe.eu/about>.

35 Ledanac, na primjer, navodi Forum žena Prijepolje, veb stranicu Buka u Banjaluci i Krik u Srbiji kao primjere ovakvih medija civilnog društva (2016, 136–139), ali ih ima mnogo više.

36 Više na stranici Radija Student, na: <https://radiostudent.si/info>.

3.1.3. Nezavisni mediji

Novinarski projekti i platforme koji pružaju nezavisne prikaze događaja u zemljama kojima vladaju represivne vlade predstavljaju nezaobilazna mjesta otpora i demokratske borbe. Štaviše, u medijskim sistemima koji su u najvećoj mjeri zarobljeni od strane političkih ili ekonomskih interesnih grupa kroz finansiranje i vlasničke odnose, nezavisni mediji su jedini koji pozivaju vlasti na odgovornost i izvještavaju o zanemarenim temama i gledištima.

Nezavisni mediji pozivaju vlast na odgovornost i izvještavaju o zanemarenim temama i gledištima.

Tabela 3: PRIMJERI NEZAVISNIH MEDIJA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
AcTVism	Nezavisne vijesti, politički pluralizam	Onlajn medij koji se bavi temama od javnog interesa	Organizacija AcTVism	Internacionalni	Minhen, Njemačka	od 2014. do danas
El Faro	Nezavisne vijesti, politički pluralizam	Izvještavanje o korupciji, kriminalnim organizacijama itd.	Medijska kompanija Trípode S.A. de C.V.	Internacionalni (fokus na centralnoj Americi)	El Salvador do 2023/ San Hose (Kostarika)	od 1998. do danas
Rappler	Nezavisne vijesti, politički pluralizam	Nezavisni onlajn izvor vijesti	Rappler Holding Corporation	Nacionalni +	Filipini	od 2012. do danas
Malaysiakini	Nezavisne vijesti, politički pluralizam	Nezavisni onlajn izvor vijesti	Mikini Group Sdn Bhd (izdavač), u većinskom vlasništvu urednika i novinara	Nacionalni +	Malezija	od 1999. do danas
Ninja media (Mídia Ninja) (nema veb stranicu, umjesto toga vidi Menezes Teixeira, 2020)	Nezavisne vijesti, politički pluralizam	Objavlivanje alternativnih vijesti i komentara	Dvoje novinara, počeli od produkcijske mreže za kulturu Fora do Eixo	Nacionalni (Brazil)	Brazil	2011.

Bianet	Medijski pluralizam, sloboda medija	Objavljivanje nezavisnih sadržaja, posebno za nedovoljno zastupljene grupe i o njima	IPS Communication Foundation	Namijenjen nacionalnoj publici, ali je sadržaj vezan za geografska područja	Turska	od 2001. do danas
Kosovo 2.0	Nezavisno novinarstvo, medijski pluralizam	Platforma koja nudi novinarski sadržaj, izvještava o umjetnosti i kulturi, podstiče kritičko razmišljanje	Kosovo 2.0	Nacionalni	Kosovo	od 2010. do danas
Preportr Çohu	Medijski pluralizam, nezavisne vijesti	Veb stranica s jedinstvenim sadržajem	NVO Cohu	Nacionalni	Kosovo	od 2005. do danas
Onlajn magazin Žurnal	Medijski pluralizam, nezavisne vijesti	Onlajn medij koji nudi zanimljiv sadržaj od javnog interesa	Sedam zaposlenih u NVO CRMA i spoljnji saradnici	Nacionalni, iako pokrivaju i regionalne i globalne teme	Bosna i Hercegovina	od 2009. do danas

Izdvajamo: **SLUČAJ KOSOVO 2.0** (Kosovo)

Kosovo 2.0, osnovano 2010. godine, pruža prostor za alternativne narative, dubinsku analizu, lične priče i različite perspektive. Platforma je poznata po svom jedinstvenom pristupu pripovijedanju i posvećenosti kritičkom razmišljanju i dijalogu. Kosovo 2.0 koristi multimediju, između ostalog tekstove, foto eseje, video snimke i umjetničke projekte, za pokrivanje širokog spektra tematskih oblasti, uključujući socijalnu pravdu, politiku, rod, kulturu i ljudska prava. Kosovo 2.0 takođe nudi platformu mladim piscima, umjetnicima i aktivistima da prikažu svoj rad.

3.1.4. Projekti, centri i regionalne/internacionalne mreže za istraživačko novinarstvo

Novinarski centri i mreže, poput Međunarodnog konzorcijuma istraživačkog novinarstva (ICIJ), Projekta izvještavanja o organizovanom kriminalu i korupciji (OCCRP) ili centara za istraživačko novinarstvo (BiH, Srbija i Crna Gora), omogućavaju zahtjevna, dugotrajna, skupa i često prekogranična istraživanja, što bi u drugim medijima bilo nemoguće zbog komercijalizacije, političke servilnosti ili jednostavno nedostatka resursa.

Novinarski centri i mreže omogućavaju zahtjevna, dugotrajna, skupa i često i prekogranična istraživanja, što bi u drugim medijima bilo nemoguće zbog komercijalizacije, političke servilnosti ili, jednostavno, nedostatka resursa.

Tabela 4: PRIMJERI CENTARA/MREŽA/PROJEKATA ISTRAŽIVAČKOG NOVINARSTVA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Projekat Pegasus/Projekat Daphne	Istraživačko novinarstvo, prekogranične istrage	Novinarski projekti	Organizacija Forbidden Stories	Internacionalni	Pariz, Francuska	2020–2021/2018.
Globalna mreža istraživačkog novinarstva	Istraživačko novinarstvo	Podrška i promocija istraživačkog novinarstva (kroz edukaciju, razmjenu, umrežavanje itd)	Preko 75 nezavisnih novinarskih organizacija	Internacionalni	Vašington, SAD	od 2003. do danas
Međunarodni konzorcijum istraživačkog novinarstva (ICIJ)	Istraživačko novinarstvo, prekogranične istrage	Mreža novinarskih i medijskih organizacija koje se bave istraživačkim novinarstvom	Center for Public Integrity (Matična organizacija)	Internacionalni	Vašington, SAD	od 1997. do danas
Projekat izvještavanja o organizovanom kriminalu i korupciji (OCCRP)	Istraživačko novinarstvo, prekogranične istrage	Mreža nezavisnih medijskih centara i novinara	Osnovali su ga novinari veterani, a organizuju ga centri za istraživačko novinarstvo	Internacionalni	Amsterdam, Holandija	od 2006. do danas
BIRN, Balkanska istraživačka mreža	Istraživačko novinarstvo, medijski pluralizam	Projekti istraživačkog novinarstva, novinarske nagrade, stipendije	Kancelarije BIRN-a u cijeloj regiji, središnja kancelarija u Sarajevu, BiH	Nacionalni centri, plus regionalna saradnja	Centri u sedam zemalja (ALB, BiH, KOS, MKD, SRB, CG, RUM)	od 2005. (u zavisnosti od zemlje) do danas
Centar za istraživačko novinarstvo CIN	Istraživačko novinarstvo	Platforma za istraživačko novinarstvo	CIN	Nacionalni	Bosna i Hercegovina	od 2004. do danas

Mreža za izvještavanje o kriminalu i korupciji	Istraživačko novinarstvo, medijski pluralizam	Istraživačko novinarstvo o kriminalu i korupciji	KRIK	Nacionalni, ali u izvještajima se prate i međunarodne teme	Srbija	od 2015. do danas
Istraživačka reporterska laboratorija (naročito epizoda „Ubistvo u Tetovu“)	Istraživačko novinarstvo, pristup informacijama od javnog značaja	TV emitovanje	Nacionalna Istraživačka reporterska laboratorija i javni servis MRT	Nacionalni	Sjeverna Makedonija	od 2023. do danas
Kallxo	Istraživačko novinarstvo, nezavisno novinarstvo	Platforma za istraživačko novinarstvo, monitoring, zagovaranje	BIRN i Internews Kosovo su osnivači platforme	Nacionalni	Kosovo	od 2012. do danas

Centri i mreže istraživačkog novinarstva su među rijetkim platformama koje dosljedno slijede najviše profesionalne standarde i doprinose uvidu javnosti u pitanja od javnog interesa.³⁷

Izdvajamo: **SLUČAJ PROJEKTA DAPHNE**

Daphne je bio novinarski istraživački projekat francuske novinarske organizacije Forbidden Stories (Zabranjene priče) koji je koordinirao rad 45 novinara iz 18 novinskih organizacija nakon atentata na maltešku istraživačku novinarku Daphne Caruana Galizia 17. oktobra 2017. godine. Novinari su se okupili i podijelili veliki broj informacija i dokumenata i te priče su objavile medijske organizacije širom svijeta. To je bio tek prvi međunarodni novinarski projekat Zabranjenih priča, koji su zasnovani na ideji da je istraživačko novinarstvo koje počiva na saradnji najbolja odbrana od cenzure. Nakon mnogih inicijativa istraživačkog novinarstva slijede krivične istrage i ostavke državnih službenika. Nakon što je projekat Daphne objavio istraživačke priče, jedan od plaćenih ubica priznao je ubistvo malteške novinarku, biznismen s kojim se ubistvo dovodi u vezu je uhapšen, a premijer je podnio ostavku zbog veza državnih službenika s navedenim biznismenom (Simon 2023, 16).

³⁷ Vidi, na primjer, godišnje izvještaje BIRN-a.

3.1.5. Inicijative za podršku alternativnim, nezavisnim medijima

Medijski aktivizam uključuje i pružanje podrške alternativnim, nezavisnim, istraživačkim medijima. Ta podrška može uključivati napor za prikupljanje sredstava, pružanje logističke, tehničke i pravne podrške, mogućnosti za obuku, nabavku opreme i usvajanje znanja, te bilo koju drugu aktivnost kojom se razvijaju kapaciteti alternativnih medija za pružanje vrijednih sadržaja i doprinos javnoj debati.

Tabela 5: **PRIMJERI INICIJATIVA ZA PODRŠKU ALTERNATIVNIM, NEZAVISNIM MEDIJIMA**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/projekta	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Platforma Novi dan	Finansiranje nezavisnih medija	Platforma za donacije za nekoliko neprofitnih nezavisnih medijskih producenata (upotreba otvorenog standarda za prikupljanje novca posredstvom vebs - WMS)	NVO Danas upravlja platformom. Mediji učesnici/ Oštro, In Media Res, Državljan D, Argument DJND	Nacionalni	Slovenija	od 2022. do danas
Radio projekat Prometheus	Medijski pluralizam, radio zajednice	Pružanje podrške radio-stanicama zajednice, zagovaranje povoljnih politika	Projektni tim radija Prometheus i volonteri	Nacionalni	Filadelfija, SAD	od 1998. do danas
Odbranimo OK radio	Medijski pluralizam, finansiranje medija	Crowdfunding kampanja za radio Vranje	Asocijacija ANEM	Nacionalni	Srbija	od 1990. do danas

Ove inicijative medijskog aktivizma doprinose izgradnji kapaciteta i održivosti nezavisnih i istraživačkih novinarskih platformi, koji su često suočeni s teškom borbom, na tržištu koje oblikuju određeni politički i poslovni interesi.

Izdvajamo: [SLUČAJ PLATFORME NOV DAN](#) (Slovenija)

Nov dan je eksperimentalna digitalna platforma, pokrenuta 2022. godine, sa ciljem da doprinese održivosti nezavisnog novinarstva u Sloveniji, kroz prikupljanje novčanih priloga građana (*engl. community fundraising*) za pet nezavisnih medijska u Sloveniji – Oštro, In Media Res, Mešanec, Državljan D, Agrument – DJND. Platforma je bazirana na standardu prikupljanja sredstava posredstvom veća, optimizaciji uključivanja korisnika i testiranju komunikacijskih strategija. Razvila ju je nevladina organizacija Danes je nov dan, koja se bavi pitanjima kao što su digitalna participacija i građanski aktivizam, transparentnost i javni nadzor. Akciju podržava fondacija Grant for the Web s iznosom od 46.014 USD. Kao *crowdfunding* projekat, Nov dan teži osnaživanju članova zajednice, kako bi oni održali platforme i sadržaje koje cijene, i podsticanju kohezije, transformišući medijsku publiku od pukih gledalaca u aktivne učesnike. Postoje i drugi slični primjeri prikupljanja sredstava u regionu Jugoistočne Evrope. Oni se suočavaju s izazovima koji se tiču ograničene čitanosti/slušnosti/gledanosti nezavisnih medija, niskih prihoda građana i teškoća u održavanju dugoročne podrške građana/građanki, ali pojedine platforme (uglavnom one koje nude jedinstven sadržaj i imaju lojalnu publiku) uspijevaju da steknu značajan dio svojih prihoda ovakvim prikupljanjem sredstava u zajednici.³⁸

[SLUČAJ RADIO PROJEKTA PROMETEJ](#) (Prometheus, SAD)

još je jedan inspirativan primjer podrške alternativnim medijima (u ovom slučaju medijima zajednice). Prometheus je nevladina organizacija koja promovira participativno izražavanje zajednica, polazeći od ideje da medije treba da kontrolišu zajednice kojima se obraćaju. Organizacija pruža podršku za pokretanje i upravljanje radio-stanicama u zajednici, od podnošenja zahtjeva za licencu, izgradnje radio-stanica do svakodnevnog rada. Jedna od najzanimljivijih akcija Prometheusa je organizovanje „radio barnraising“, gdje se u duhu amiške tradicije podizanja štala stotine volontera (inženjera, novinara, advokata, muzičara, aktivista, studenata i drugih) okupljaju da za tri dana izgrade radio-stanicu (da podignu antenski stub i puste stanicu u eter). Ovakva saradnja zajedno sa stanicama pomaže i u izgradnji zajednica. Prometheus se takođe bavi često dugoročnim zagovaranjem određenih politika³⁹, čemu se protive lobisti velikih privatnih emitera. Rad Prometheusa se zasniva na doprinosu pripravnika i volontera, pri čemu je njih preko 120 bilo angažovano tokom 10 godina.

Ukratko, alternativne platforme, u svim svojim varijantama, neophodne su za poticanje demokratske komunikacije zaštićene od dominacije određenih komercijalnih i političkih interesa. One pokrivaju zanemarene teme, stavljaju zajednice u prvi plan, i promoviraju učešće građana/građanki u komunikacijskim procesima. Ovi primjeri predstavljaju alternativne novinarske i komunikacijske platforme.

38 Vidi Hodžić i Petković 2020, 25.

39 Jedno od najvećih dostignuća pokreta za reformu medija u SAD su rezultati desetogodišnje kampanje Prometheusa, koja je 2010. godine dovela do donošenja zakona kojim je otvoren eter za stotine novih radio-stanica male snage kojima upravljaju različite zajednice.

3.2. ISTRAŽIVANJE, KAMPANJE I ZAGOVARANJE MEDIJSKIH REFORMI

U ovom dijelu bavimo se medijskim aktivizmom kojem je cilj da preokrene negativne trendove u politikama i praksama koje se odnose na tradicionalni medijski i komunikacijski sektor. Primjeri medijskog aktivizma koji su ovdje predstavljeni razotkrivaju propuste i zahtijevaju promjene u medijskim politikama i praksama. Oni uključuju organizacije koje se bave: a) istraživanjima u medijskom i komunikacijskom sektoru, te b) kampanjama i zagovaranjem strukturnih i sistemskih promjena. Poglavlje je podijeljeno na potpoglavlja, na osnovu tematskih područja koje ove organizacije prate i u kojima zahtijevaju reforme.

Medijski aktivizam također ima za cilj da preokrene negativne trendove u politikama i praksama koje se odnose na medijski i komunikacijski sektor, između ostalog kroz istraživanja, kampanje i zagovaranje strukturnih i sistemskih promjena.

3.2.1. Koalicije i mreže za reformu medija

Prva kategorija aktivizma za medijske reforme odnosi se na koalicije koje se oslanjaju na snagu svojih članova, uključujući organizacije civilnog društva i građane/građanke, kako bi osigurale uticaj na medijske politike i institucije. Neke od njih su prepoznate kao važni zagovornici medijskih reformi i konsultanti u procesu izrade medijskih politika. Neke se organizuju u svrhu razmjene (medijskih sadržaja, iskustava, znanja), javnih kampanja i razvijanja kapaciteta svojih članova za medijski aktivizam. Nekoliko primjera navedeno je u Tabeli 6.

Tabela 6: PRIMJERI MREŽA I KOALICIJA ZA MEDIJSKE REFORME

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Udruženje za progresivnu komunikaciju APC	Kolektivna moć, digitalna inkluzija, upravljanje internetom kao javnim dobrom, pravičan ljudski razvoj, socijalna pravda, participativni politički procesi i održivost životne sredine	Istraživanje, zagovaranje, izgradnja mreža i kapaciteta, komunikacija i otvaranje ka zajednici	APC Incorporated je neprofitna, dobrotvorna organizacija registrovana u SAD	Internacionalni	Melville, Južna Afrika (centralna kancelarija) i drugi centri širom svijeta	od 1990. do danas

Koalicija civilnog društva Glas ljudstva	Medijske reforme kao jedna od njihovih tematskih oblasti	Predizborni zahtjevi civilnog društva za progresivne politike, uključujući medijske reforme + postizborni monitoring i zagovaranje	Koalicija nevladinih organizacija i građanskih grupa (više od 100), pojedinačne pristalice (nekoliko hiljada), koordinator je operativni tim od 10–15 NVO	Nacionalni	Slovenija	od 2021. do danas
Koalicija za slobodu medija	Medijske reforme, status novinara	Zagovaranje i učešće u izradi medijskih politika	Šest organizacija, uključujući udruženja medija i novinara	Nacionalni	Srbija	od 2021. do danas
Safe journalists Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zagovaranje medijskih sloboda i sigurnosti novinara	Sigurnost novinara, prava novinara	Zagovaranje prava i sigurnosti novinara putem onlajn platforme, baza podataka o napadima i pritiscima na novinare, upozorenja i saopštenja za štampu, istraživački izvještaji, izgradnja kapaciteta	Novinarske organizacije u: HR, BiH, KOS, SRB, MKD, CG (posljednji je sindikat), plus istraživač u Albaniji	Regionalni (Zapadni Balkan)	Srbija	od 2015. do danas

U smislu svog pravnog statusa i organizacione strukture, koalicije mogu biti formalno registrovane kao pravno lice i imati središnju koordinacionu kancelariju ili mogu djelovati kao neformalne zajedničke inicijative ne registrujući se kao organizacije.

Izdvajamo: KOALICIJA ZA SLOBODU MEDIJA (Srbija)

predstavlja značajan primjer medijskog istraživanja i angažmana na zagovaranju. Okuplja šest organizacija civilnog društva koje se bave praćenjem, analizom i zagovaranjem progresivnih medijskih politika. Njihova misija uključuje zajednički angažman na temama koje se tiču prava novinara, sigurnosti novinara, javne potrošnje u medijskom sektoru i unapređenja medijskih zakona i samoregulatornog okvira. Koalicija je u nekoliko navrata bila uključena u izradu medijskih zakona i strategija. Dok su neke njihove sugestije usvojene (prije svega u formulaciji medijske strategije), druge se i dalje ignorišu u aktuelnim nacrtima medijskih zakona, prije svega one o sprečavanju državnog vlasništva nad medijima i o obavezi medijskog regulatora da, nakon pritužbi građana, provjeri da li predmetni medijski sadržaj krši medijske propise.⁴⁰

40 Vidi više u tekstu na veb stranici mreže, na: <https://koalicijazaslobodumedijske.rs/2023/10/25/koalicija-za-slobodu-medija-i-crta-pokrenuli-peticiju-za-izmene-medijskih-zakona/>.

3.2.2. Organizacije koje zahtijevaju medijske reforme u širokoj tematskoj oblasti slobode izražavanja

Na globalnom nivou postoji mnoštvo organizacija koje provode različite reforme koje se odnose na medije, uključujući ograničavanje koncentracije medijskog vlasništva i medijski pluralizam, očuvanje javnih servisa, osiguranje digitalne participacije, zaštitu privatnosti i ograničavanje nadzora nad građanima.

Tabela 7: ISTRAŽIVANJE I ZAGOVARANJE JAVNOG INTERESA U SEKTORU MEDIJA I KOMUNIKACIJA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Better media	Medijske reforme, vlasništvo nad medijima, nezavisno regulisanje, javni servisi, transparentnost, obuzdavanje tehnoloških divova	Vođenje kampanja za nezavisne medije i srodna pitanja	Zadruga Better Media, s otvorenim članstvom	Nacionalni	London, Ujedinjeno Kraljevstvo	od 2018. do danas
Media Reform Coalition	Reforma medija, vlasništvo nad medijima, zajednička medijska dobra, budućnost novinarstva	Vođenje kampanja, peticije, istraživanja	Jezgro tima od pet ljudi, akademici, aktivisti i medijski producenti	Nacionalni	London, Ujedinjeno Kraljevstvo	od 2011. do danas
Free Press (FP)	Besplatan i otvoreni internet, odgovornost medija i platformi, kontrola medija, privatnost i nadzor	Javne kampanje, istraživanja i zagovaranje	FP, tj. 37 zaposlenih, uključujući advokate, aktiviste, istraživače, ljude koji prikupljaju sredstva i administratore	Nacionalni	Vašington, SAD	od 2003. do danas
Derechos digitales	Sloboda izražavanja, privatnost i lični podaci, autorska prava i pristup znanju	Istraživanja, izvještaji, kampanje, prijedlozi javnih politika i zagovaranje	NVO Derechos digitales	Regionalni (Latinska Amerika)	Santjago, Čile (centralna kancelarija)	od 2005. do danas
Friends of Canadian Broadcasting	Raznolikost medija, lokalne vijesti, reforma medijske politike, javni servis	Vođenje kampanja	NVO Friends of Canadian Broadcasting	Nacionalni	Kanada	od 1985. do danas

Projekat Media Watch	Mediji i demokratija, mediji, regulacija i samoregulacija, vlasništvo nad medijima, medijska etika itd.	Praćenje, analiza, izvještavanje; časopis i serija knjiga Media Watch; izvještaji o praćenju netolerancije; smjernice i priručnici; javne debate, okrugli stolovi i konferencije	Mirovni institut, koji okuplja široku grupu saradnika iz medija, akademske zajednice i civilnog društva.	Nacionalni, ali i prekogranični (JIE, EU)	Slovenija u saradnji sa JIE i EU	1997–2013. (završeno)
--------------------------------------	---	--	--	---	----------------------------------	-----------------------

Neke od ovih inicijativa pokrenute su da bi se suprotstavile zabrinjavajućim trendovima. Na primjer, Kampanja za slobodu štampe i emitovanja u Velikoj Britaniji je grupa za pritisak koja je pokrenuta 1979. godine kao odgovor na industriju štampe naklonjenu Torijevcima u periodu agresivne politike vlade protiv sindikata. Ove organizacije i projekti pružaju uvjerljive argumente za medijske reforme. Neki od njih dali su važan doprinos procesima kreiranja politika, a medijski regulatori i zakonodavci redovno se konsultuju s njima.

Izdvajamo: **SLUČAJ FREE PRESS** (SAD)

Free Press je nevladina zagovaračka organizacija za medije koja predstavlja primjer potencijala organizacionog rasta i povećanja uticaja s akumulacijom svog rada i nasljeđa. Osnovana 2003. godine s nekoliko zaposlenih, izrasla je u organizaciju sa značajnim brojem od preko 35 zaposlenih. Ponekad je snažno uticala na politiku Vašingtona u odnosu na, recimo, vlasništvo nad medijima i neutralnost interneta,⁴¹ finansiranje javnih emitera i lažno medijsko izvještavanje (McChesney 2009, 49). Free Press formira strateške koalicije s različitim ideološkim grupama, uključujući, na primjer, Hrišćansku koaliciju i druge konzervativne aktiviste, povećavajući tako svoje šanse da izvrši određeni uticaj (isto, 52).

SLUČAJ FRIENDS OF CANADIAN BROADCASTING (Kanada)

Friends of Canadian Broadcasting, ili samo Friends, jeste zagovaračka organizacija koja prati razvoj radiodifuzije u Kanadi i zalaže se za jačanje javnog servisa, ulaganje u kanadski sadržaj (uključujući i streaming servise kao što su Netflix, Amazon i Disney) i proizvodnju lokalnih vijesti. Na primjer, zalaže se za politiku oporezivanja koja je povoljna za plasiranje reklama u kanadskim medijima (za razliku od globalnih onlajn platformi), te za to da Google i Facebook daju naknadu kanadskim informativnim medijima za njihov sadržaj. Friends ima osnovno osoblje od 10 ljudi i više od 350.000 simpatizera širom zemlje i finansira se kroz donacije i prikupljanje sredstava u zajednici. Prilikom formulisanja ciljeva na kojima počivaju, oslanjaju se na nacionalna osjećanja, zalažući se za medijske politike koje omogućavaju da se čuje glas Kanađana, da se očuva nacionalna kultura i da se nude vijesti koje su važne Kanađanima.

41 Npr. sprečavanjem telekomunikacijskih kompanija da odlučuju koje veb stranice putuju najbržim brzinama.

3.2.3. Reaktivni aktivizam protiv retrogradnih političkih inicijativa sa zahtjevima za progresivnim promjenama politika

Medijski aktivizam uključuje i *ad hoc* akcije i zahtjeve da se zaustave retrogradni prijedlozi politike, kao i dugoročno zalaganje za pozitivna rješenja. Ova vrsta medijskog aktivizma može uključivati proteste, pisma, peticije, medijske kampanje i diskusije s predstavnicima javnog sektora (vidi nekoliko primjera u Tabeli 8).

Medijski aktivizam uključuje i *ad hoc* akcije i zahtjeve da se zaustave retrogradni prijedlozi politika, kao i dugoročno zagovaranje za dobra zakonska rješenja.

Tabela 8: PRIMJERI AKTIVIZMA ZA PROMJENU POLITIKE ILI PROTIV PROMJENE POLITIKE

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Media without choice	Porezi na medije, održivost, nezavisni mediji, sloboda medija	Oflajn rad na 24 sata u znak protesta protiv poreza na prihode od oglašavanja koji prijete da ograniče slobodu medija	24 medija, uključujući vodeći list Gazeta Wyborcza i tabloid Fakt	Nacionalni	Poljska	2. oktobar 2021.
Inicijativa protiv izmjena zakona o medijima (Nema veb stranice. Vidi više podataka ovdje)	Regulacija medija, sloboda medija	Lobiranje protiv izmjena Zakona o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama kojima se nastoje regulisati onlajn mediji dajući gotovo sudske nadležnosti regulatoru audiovizuelnih medija	Novinari, BIRN Albanija, Albansko medijsko vijeće, Faktoje, Građanski kanal, Albanski centar za kvalitetno novinarstvo, Udruženje albanskih novinara, Albanski helsinški komitet itd.	Nacionalni (ali se susreću organizuju u Tirani)	Albanija	2019–2022.
Mediji protiv izmjena Zakona o medijima (Vidi više podataka u izvještaju Udruženja novinara)	Transparentnost finansiranja medija, medijske politike	Lobiranje protiv izmjena Zakona o audio i audiovizuelnim medijskim uslugama, dozvoljavanje državnog oglašavanja u medijima	Udruženje novinara Makedonije, Vijeće za medijsku etiku, Nezavisni sindikat novinara i medijskih radnika, Makedonski institut za medije	Nacionalni	Sjeverna Makedonija	od 2023. do danas
Unapređenje medijskih politika (Nema veb stranicu)	Kvalitetno novinarstvo, sloboda medija, transparentnost finansiranja medija	Zalaganje za medijske reforme	BIRN BIRN, Internews Kosova	Nacionalni Nacionalni	Srbija Kosovo	2011–2019. 2007–2011. (završeno)

Izdvajamo: AKTIVIZAM PROTIV IZMJENA I DOPUNA ZAKONA O AUDIO I AUDIOVIZUELNIM MEDIJSKIM USLUGAMA (Albanija)

U Albaniji su prisutni kontinuirani pokušaji da se uvede regulacija onlajn medijskih sadržaja. Najnovijim predloženim izmjenama propisano je da regulatori imaju izvršna ovlašćenja da kažnjavaju i zatvaraju onlajn medije u slučaju pritužbi građana na njihov sadržaj. Brojne organizacije civilnog društva protivile su se izmjenama jer one mogu ograničiti slobodu medija, budući da nezavisnost regulatora nije zagarantovana, a izvršne mjere suviše su nejasne i restriktivne. Mediji i medijske organizacije su organizovali sastanke, sastavljali pisma i mišljenja protiv izmjena, učestvovali u raspravi s nadležnom skupštinskom komisijom i organizovali protest ispred parlamenta u decembru 2019. godine, tokom plenarne sjednice. Zakon je ipak usvojen. Međutim, djelovanje domaćeg civilnog društva doprinijelo je mobilizaciji međunarodne javnosti i međunarodnim pritiscima za povlačenje zakona. Venecijanska komisija je objavila mišljenje u junu 2020. godine⁴², navodeći da je zakon „nejasan i da bi vjerovatno bio destimulativan, suzbijajući slobodnu diskusiju i politički govor“. Zakon se u međuvremenu nije primjenjivao, a organizacije civilnog društva su ga u određenoj mjeri nastavile tematizovati u javnim raspravama, na okruglim stolovima, TV intervjuima itd. Konačno, povlačenje zakona najavljeno je u oktobru 2022. godine.

42 Na: <https://www.coe.int/en/web/tirana/-/venice-commission-adopts-opinions-on-the-law-on-audio-visual-media-services-and-on-the-appointment-of-judges-to-the-constitutional-court>.

3.2.4. Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona: monitoring, pravna podrška i zagovaranje radi sprečavanja zloupotrebe zakona

Postoji rastući globalni trend zloupotrebe zakona za pritisake na medije, novinare, aktiviste i druge nadzorne organizacije, koje se nazivaju strateškim tužbama protiv učešća javnosti (u daljem tekstu SLAPP – *strategic lawsuit against public participation*). Preciznije, radi se o zloupotrebi zakona, uključujući klevetu definisanu krivičnim ili građanskim zakonom, ali i drugih zakona kao što su zakoni o intelektualnoj svojini, privatnosti i zaštiti podataka, kroz tužbe čiji je cilj zastrašiti, ušutkati i iscrpiti finansijske i psihološke resurse njihovih meta.⁴³ Ove tužbe imaju destimulišući efekat na razotkrivanje krivičnih dijela i zloupotreba, na iznošenje alternativnih mišljenja i na javni angažman.

Iz tih razloga medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona smatramo zasebnom kategorijom medijskog aktivizma, koja uključuje praćenje i razotkrivanje takve zloupotrebe zakona, pravnu podršku onima koji su joj meta i zalaganje za bolju regulativu kako bi se spriječile SLAPP tužbe (vidi primjere u Tabeli 9).

Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona uključuje praćenje i razotkrivanje zloupotrebe zakona, pravnu podršku žrtvama i zagovaranje bolje regulative kako bi se spriječile SLAPP tužbe.

Tabela 9: PRIMJERI AKTIVIZMA PROTIV ZLOUPOTREBE ZAKONA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
AKTIVIZAM PROTIV SLAPP TUŽBI						
Zaustavite zloupotrebu tužbi! (peticija)	Sloboda medija	Peticija za efikasnu anti-SLAPP regulativu u Evropi	CASE (Koalicija protiv SLAPP tužbi u Evropi); nevladine organizacije iz Evrope	Internacionalni (Evropa)	/	od 2023. do danas
Projekat Mostovi za slobodu medija	Sloboda medija SLAPP monitor	Praćenje i pružanje informacija o velikim sudskim predmetima koji uključuju povrede slobode medija	NGO Blueprint for Free Speech	Internacionalni	/	od 2019. do danas
Praćenje sudskih procesa protiv novinara	Sloboda medija, odgovornost medija	Praćenje i razotkrivanje zloupotrebe zakona u procesima protiv novinara	Association Media and Law Studies	Nacionalni	Turska	od 2018. do danas

43 Parafrazirano iz instrukcija Evropskog parlamenta „Strateške tužbe protiv učešća javnosti (SLAPP)“ iz 2023. godine.

OSTALI OBLICI MEDIJSKOG AKTIVIZMA PROTIV ZLOUPOTREBE ZAKONA

Article 19	Sloboda izražavanja, pravo na informacije	Praćenje prijetnji slobodnom izražavanju, lobiranje za progresivne zakone, izrada pravnih standarda za slobodno izražavanje, pristup informacijama, javni servis itd.	NVO Article 19	Internacionalni	Ujedinjeno Kraljevstvo	od 1987. do danas
Pravna mreža za zaštitu demokratije	Sloboda medija i nezavisnost javnog servisa	Korišćenje pravnih znanja i sredstava, uključujući i u vezi s novim zakonom o javnom servisu (zaganje za depolitizovani model upravljanja na referendumu o zakonu i u procesu pred Ustavnim sudom)	Mreža četiri nevladine organizacije (Pravni centar, Amnesty International, Danes je nov dan, Institute Open) i grupa advokatskih kancelarija i advokata koji pružaju pravne savjete i usluge besplatno ili uz naplatu	Nacionalni	Slovenija	od 2020. do danas

Anti-SLAPP aktivizam uključuje prijedloge za rano odbacivanje zlonamjernih tužbi i prava na naknadu štete i troškova optuženog, treninge za pravosuđe o SLAPP-u, javni registar slučajeva SLAPP-a i poseban fond za finansijsku podršku onima koji se nađu na meti SLAPP-a. Godine 2023, na nivou EU, aktivizmom je obuhvaćeno i zagovaranje usvajanja Direktive protiv SLAPP-a.⁴⁴ Aktivisti podjednako nude pravne analize i prijedloge politika koji se tiču drugih zakona i politika, npr. u odnosu na javni RTV servis, nezavisnost medijskih regulatora, garancije pristupa javnim informacijama itd.

Aktivisti podjednako nude pravne analize i prijedloge politika koje se tiču drugih oblasti, poput onih koji se odnose na javni RTV-servis, nezavisnost medijskih regulatora, garancije pristupa javnim informacijama itd.

Izdvajamo: [SLUČAJ PRAVNE MREŽE ZA ZAŠTITU DEMOKRATIJE LNPD](#) (Slovenija) Mreža je osnovana tokom pandemije kovida-19 i formiranja vlade koju je predvodila Slovenska demokratska stranka, s ciljem da ponudi pravnu zaštitu i ospori restriktivne vladine mjere, kao što su ograničavanje prava na kretanje, ograničavanje uvida građana i učešća u procesu donošenja odluka, te da pruži podršku u slučajevima napada na nezavisne državne organe, pravosuđe, aktere civilnog društva i demonstrante. LNPD je formiran krajem 2020. godine, kada su Amnesty International Slovenija, Danes je nov dan, PIC – Pravno-informativni centar za nevladine organizacije i Zavod za kulturnu raznolikost Open – udružili snage uz podršku i saradnju više advokatskih kancelarija, profesora prava i volontera. LNPD nudi savjete, podnosi žalbe državnim kancelarijama, pomaže u podnošenju tužbi, podnosi krivične prijave protiv državnih službenika, organizuje diskusije itd. Ustavni sud je poništio ili tražio da se poboljšaju propisi koje je osporio LNPD, a mreža je pokazala veliki potencijal solidarnosti u odbrani vladavine prava.

⁴⁴ Vidi više u otvorenom pismu koalicije CASE objavljenom na: <https://ipi.media/eu-anti-slapp-directive-cannot-be-a-missed-opportunity/>.

3.2.5. Medijski aktivizam zasnovan na rodnoj problematici

Medijski aktivisti koji se bave rodnom problematikom u medijskom i komunikacijskom sektoru rade na raznim pitanjima, uključujući pristup komunikacijskim platformama za žene i pripadnike LGBTIQ zajednice, pritiske i napade kojima su izloženi upravo zbog svog pola, roda i seksualnog identiteta, te zastupljenosti ovih društvenih grupa u medijskim sadržajima. Ove inicijative medijskih aktivista, na primjer, promovišu bolje radno okruženje za novinarku i sigurnije i pravednije komunikacijsko okruženje za različite ranjive grupe i političke manjine.

Tabela 10: PRIMJERI RODNOG AKTIVIZMA U SEKTORU KOMUNIKACIJA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Coalition for Women in Journalism (CFWJ)	Podrška za žene i LGBTQ novinare	Zalaganje za sigurno i poticajno profesionalno okruženje, mentorski program, izvještaji i kampanje o položaju novinarki	NVO CFWJ	Internacionalni	Njujork, SAD	od 2017. do danas
Feminist Internet Research Network (FIRN)	Pristup, veliki podaci, uticaj na ranjive populacije, rodno zasnovano nasilje na internetu, rodno zasnovani rad u digitalnoj ekonomiji	Istraživanja, zagovaranje, razmjena	Udruženje za progresivne komunikacije	Internacionalni	Melville, Australija (centralna kancelarija), centri širom svijeta	2018–2021. (približno)
The Global Media Monitoring Project (GMMP)	Zastupljenost žena u informativnim medijima	Monitoring sadržaja medija koji se provodi svakih pet godina	Koordinator je Svjetsko udruženje za hrišćansku komunikaciju (WACC); volonteri aktivisti, istraživači i organizacije u 114 zemalja učesnica	Internacionalni	Centralne kancelarije WACC-a u Kanadi i UK	od 1995. do danas
Media monitoring	Odgovornost medija, raznolikost	Monitoring i objavljivanje izvještaja o medijskim sadržajima koji se tiču LGBTI identiteta	Udruženje za gej i lezbijska kulturna istraživanja i solidarnost (KAOS GL)	Nacionalni	Turska	od 2009. do danas

Izdvajamo: **FEMINISTIČKA MREŽA ZA ISTRAŽIVANJE INTERNETA**

(Feminist Internet Research Network – FIRN Australija)

FIRN vrši istraživanja zasnovana na podacima kako bi podstakao promjene u politici i zakonu, te u diskursu o internet pravima. Cilj mreže je osigurati da se potrebe žena, različitih rodni grupa i kvir osoba uzmu u obzir u raspravama o internet politici i odlučivanju. Mreža se bavi pitanjima kao što su rodno zasnovano onlajn nasilje, pristup internetu za žene na globalnom jugu, participativno osmišljavanje tehnologije pametnih telefona, marginalizacija ranjivih grupa u internet ekonomiji i mnoga druga. FIRN finansira Istraživački centar za razvoj interneta (IDRC).

3.2.6. Zagovaranje etičkog oglašavanja i demonetizacija neetičkih medijskih praksi

Medijski aktivisti se bave praćenjem, razotkrivanjem i suzbijanjem zloupotrebe oglašivačkih praksi i sredstava za održavanje platformi koje objavljuju sadržaje štetne za javnost, uključujući govor mržnje, diskriminatorni govor i dezinformacije, bez poštovanja mehanizama samoregulacije i novinarskih standarda pravičnosti i tačnosti. Ove platforme se oslanjaju na finansijska sredstva koja komercijalni brendovi i državna tijela troše na oglašavanje. Medijski aktivizam uključuje vođenje kampanja prema obje kategorije oglašivača kako bi uzeli u obzir korist (ili štetu) medijskih kuća po javni interes kad odlučuju gdje će plasirati svoje reklame, tj. promovišu demonetizaciju mržnje, diskriminacije i dezinformacija u medijima (vidi primjere u Tabeli 11).

Medijski aktivisti bave se praćenjem, razotkrivanjem i suzbijanjem zloupotrebe oglašivačkih praksi te vode kampanje za demonetizaciju mržnje, diskriminacije i dezinformacija u medijima.

Tabela 11: **PRIMJERI AKTIVIZMA ZA ETIČKO OGLAŠAVANJE I DEMONETIZACIJU NEETIČKIH MEDIJSKIH PRAKSI**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
#KeinGeld-FürRechts (Nema novca za desnicu)	Sloboda medija Finansiranje medija	Onlajn kampanja (blog, tweet i hashtag)	Gerald Hensel, private individual	Nacionalni, s internacionalnim implikacijama	Njemačka	2016–2017.
Državljan D/ Citizen D	Medijska i informacijska pismenost, digitalna prava, suprotstavljanje finansiranju mržnje (u medijima) od strane vlasti	Praćenje oglašavanja javnih tijela i kompanija u medijima koji šire mržnju, podcast...	NVO Zavod Državljan D (Domen Savič)	Nacionalni, uz saradnju s akterima iz JIE i EU	Slovenija	od 2015. do danas

Ove kampanje doprinose javnoj raspravi o štetnim medijskim sadržajima i traže od oglašivača da usvoje etičke smjernice za plasiranje svojih oglasa. Konkretnije, traže od oglašivača da ne plasiraju oglase u medijima koji promovišu mržnju, šire dezinformacije ili promovišu ideologiju krajnje desnice.

Izdvajamo: [SLUČAJ NEMA NOVCA ZA DESNICU](#) (Njemačka)

Ono što je započeo Gerald Hensen, menadžer u oglašivačkoj agenciji, 2016. i 2017. godine, služi kao inspirativan primjer kako jedna osoba može pokrenuti ključne rasprave koje dovode do važnih promjena. Hashtag #KeinGeldFürRechts je pozivao oglašivače da prestanu plasirati oglase na desničarskim veb stranicama koje šire dezinformacije. Neki izvori sugeriraju da su desničarske veb stranice koje su bile Hensenove mete prijavile pad prihoda ubrzo nakon što je tweet postao viralan (vidi post Goethe instituta). Štaviše, u diskusiji koja je uslijedila potaknute su određene velike kompanije u SAD da 2017. godine objave da će „prestati s reklamiranjem programa na Jutjubu, jer ova platforma ne može osigurati da se automatski emitovane reklame ne prikazuju na rasističkim, seksističkim ili drugim neetičkim video sadržajima“. Kao protivmjere, koncepti poput crnih i bijelih lista reklamnih okruženja i kontrolni mehanizmi kao što su pregledi emitovanih snimaka razmatrani su i realizovani neko vrijeme pod krilaticom „Brand Safety & Suitability“ (Sigurnost i podobnost brenda) (Baumgarth et al 2021, 19).

U Sloveniji, **Domen Savič i njegov NVO Zavod Državljan D** godinama vode sličnu kampanju koja obuhvata praćenje oglašavanja javnih tijela i kompanija u medijima koji sadrže govor mržnje, podcast i vođenje kampanja u medijima. Kampanja je uticala na parlamentarne rasprave na temu koruptivnog oglašavanja javnih preduzeća.

3.2.7. Provjera činjenica

Platforme za provjeru činjenica, uključujući i one koje djeluju širom regiona Jugoistočne Evrope,⁴⁵ doprinose vidljivosti problema dezinformacija, promovisanju tačnosti izvještavanja u medijima i javnoj komunikaciji, te medijskoj pismenosti građana. Ove platforme se i umrežavaju, što omogućava praćenje obrazaca prekograničnog širenja lažnih vijesti. Njihov rad doprinosi otpornosti javnosti na dezinformacije.

Tabela 12: PRIMJERI PLATFORMI ZA PROVJERU ČINJENICA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Digitalni forenzički centar	Odgovornost medija, provjera činjenica	Angažman na provjeri činjenica	Atlantsko vijeće	Nacionalni	Crna Gora	od 2020. do danas
Fake News Tragač	Odgovornost medija, lažno medijsko izvještavanje	Praćenje medijskog izvještavanja, izvještavanje o sadržajima koji sadrže dezinformacije i propagandu	Novosadska novinarska škola	Nacionalni	Srbija	od 2017. do danas
raskrinkavanje.me	Odgovornost medija, provjera činjenica	Angažman na provjeri činjenica	Centar za demokratsku tranziciju	Nacionalni	Crna Gora	2018–2023 (traje i dalje)
Faktoje	Provjera činjenica, transparentnost državnih institucija	Angažman na provjeri činjenica	Faktoje	Nacionalni	Albanija	od 2018. do danas
Raskrinkavanje	Borba protiv dezinformacija, propagande i obmanjujućih informacija, provjera činjenica	Platforma za provjeru činjenica	NVO Zašto ne	Nacionalni	Sarajevo, BiH	od 2017. do danas

Javnost sve više posjećuje ove veb stranice, a njihove izvještaje prenose i tradicionalni mediji.

45 Među njima su platforme: Raskrinkavanje.ba (BiH), Raskrinkavanje.me (CG), Faktograf.hr (HR), Raskrikavanje.rs (RS), FakeNews Tragač (RS), Razkrinkavanje.si (SLO) i F2N2.mk (MK).

Izdvajamo: **SLUČAJ PLATFORME RASKRINKAVANJE** (BiH)

Platformu za provjeru činjenica Raskrinkavanje 2017. godine osnovalo je Udruženje građana „Zašto ne“. To je platforma koja na osnovu pritužbi čitalaca i viralnosti provjerava da li onlajn mediji i društvene mreže sadrže problematične medijske sadržaje, uključujući dezinformacije i lažne vijesti. Platforma se 2020. godine pridružila partnerstvu s Fejsbukom (*Third Party Fact-Checking Program*)⁴⁶. Nakon što se po provjeri određeni sadržaj označi kao lažan, Fejsbuk postavlja zastavicu na sporni sadržaj i smanjuje domet ovih objava, te obavještava one koji šire sadržaj. Tako se smanjuje problematični sadržaj i domet onih koji šire dezinformacije, kao i njihov profit. Ako se objava ispravi, Fejsbuk će povući svoje sankcije.

46 Za više o programu, vidi:

<https://www.facebook.com/formedia/mjp/programs/third-party-fact-checking>

3.2.8. Aktivizam za odgovornost medija

Medijski aktivizam uključuje i zalaganje za veću odgovornost za sadržaj koji objavljuju mediji i nenovinarske online platforme. Ova vrsta aktivizma podrazumijeva praćenje i otkrivanje štetnih medijskih sadržaja i zagovaranje bolje (samo)regulacije.

Tabela 13: PRIMJERI AKTIVIZMA ZA ODGOVORNOST MEDIJA

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Hacked Off	Sloboda medija Odgovornost medija	Vođenje kampanje za reformu regulacije štampe, uključujući kaznena ovlašćenja, arbitražu, povlačenje sadržaja i izvinjenje	Osnovni tim sastoji se od devet novinara, advokata, akademika i žrtve hakovanja telefona	Nacionalni	London, Ujedinjeno Kraljevstvo	od 2011. do danas
FAIR	Odgovornost medija, nezavisno izvještavanje i srodna pitanja	Preispitivanje medijskih praksi kojima se marginalizuje javni interes, otkrivanje zanemarenih priča itd.	NVO Fairness and Accuracy, ključno osoblje čine novinari i akademici	Nacionalni	Njujork, SAD	od 1986. do danas
Praćenje govora mržnje u medijima	Govor mržnje, odgovornost medija	Provođenje i podržavanje studija	Fondacija Hrant Dink (projekat Asulis)	Nacionalni	Turska	od 2009. do danas
Mapiranje mržnje	Odgovornost medija, govor mržnje, diskriminatorni govor, poricanje genocida	Baza podataka	BIRN BiH	Nacionalni	Sarajevo, BiH	od 2021. do danas

Izdvajamo: [SLUČAJ HACKED OFF](#) (UK)

Hacked off je kampanja koja zahtijeva regulaciju sektora štampe u Ujedinjenom Kraljevstvu. Osnovana je kao reakcija na hakerski skandal u UK koji je izašao u javnost 2011. godine, kad je otkriveno da su zaposlenici sada ugašenih News of the World i drugih britanskih novina u vlasništvu Ruperta Murdocha učestvovali u hakovanju telefona, podmićivanju policije i nepriličnom uticaju u potrazi za pričama.⁴⁷

47 Iako se ovdje ne slažemo da je regulacija sektora štampe nužno najbolji okvir, Hacked off pominjemo samo kao jedan od primjera zalaganja za medijsku odgovornost i (samo)regulaciju.

3.2.9. Druge inicijative za praćenje medija i nadzor

Medijski aktivizam takođe uključuje nadzor i praćenje medijskog i komunikacijskog sektora s fokusom na praćenje sadržaja (uključujući govor mržnje i dezinformacije), praćenje medijskog okruženja, uključujući vlasništvo i finansiranje medija itd. U Tabeli 14 navodimo primjere ovih tzv. *watchdog* projekata i kampanja.

Tabela 14: PRIMJERI INICIJATIVA ZA PRAĆENJE I NADZOR

Naziv	Tematsko područje	Vrsta platforme/ projekta/aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Mérték media monitoring	Sloboda medija, regulacija medija, medijsko tržište, medijski sadržaji	Analize o raznim temama vezanim za medije (npr. finansiranje od strane vlasti, nezavisnost medijskog regulatora itd)	Šest stručnjaka plus ostalo osoblje i spoljnji saradnici	Nacionalni, ali neke analize se odnose na centralnu Evropu i šire	Mađarska	od 2011. do danas
Real 411	Borba protiv dezinformacija, govora mržnje, poticanja na kriminal i uznemiravanja	1) Istraživanje, monitoring i analiza, 2) Zagovaranje, sudski procesi i lobiranje, 3) Angažman zajednice i publike, 4) Izgradnja vještina za medije i javnost	NVO Media monitoring Afrika (MMA) i Nacionalni forum urednika Afrike (SANEF)	Regionalni	Johanesburg, Južna Afrika	od 2019. do danas
Media.ba	Odgovornost medija, nezavisnost medija, kvalitetno novinarstvo	Veb stranica koja nudi vijesti, analize, istraživanja i edukativne materijale o medijima i komunikacijama u BiH i šire	Mediacentar Sarajevo	Nacionalni	Sarajevo BiH	od 1995. do danas
BIA Izveštaji o praćenju medija	Sloboda medija, odgovornost medija	Provođenje monitoringa i objavljivanje godišnjih i kvartalnih izvještaja	Fondacija za komunikacije IPS/Bianet (Erol Önderoğlu)	Nacionalni (tj. lokalni, regionalni i nacionalni)	Turska	od 2001. do danas

Izdvajamo: [IZVJEŠTAJI O MONITORINGU MEDIJA MREŽE BIA KOJE OBJAVLJUJE FONDACIJA ZA KOMUNIKACIJE IPS](#) (Turska)

Kvartalni i godišnji monitoring izvještaji mreže BIA pružaju važan prikaz kršenja slobode medija u Turskoj, uključujući proizvoljno krivično gonjenje po optužbama za kršenje turskog Krivičnog zakona i Zakona o borbi protiv terorizma, zatvorske kazne, administrativne novčane kazne, fizičko nasilje od strane snaga sigurnosti, optužbe za „članstvo u terorističkoj organizaciji“, rasprave, izmjene zakona, nacionalne i internacionalne kampanje i izvještaje. Izveštavanje i prikupljanje podataka vrši Erol Önderoğlu, predstavnik Reportera bez granica (RSF), koji prati vijesti, kontaktira nevladine organizacije, advokate, novinarske organizacije i novine radi sastavljanja izvještaja. Ovi izvještaji uskoro će se dijeliti putem pretražive Baze podataka za praćenje medija, koja predstavlja izvor informacija za novinare, akademike, advokate, aktiviste, međunarodnu zajednicu i širu javnost, a koja je prilagođena korisnicima. Izveštaji o monitoringu medija IPS-a važan su izvor informacija za međunarodne, međuvladine i nacionalne organizacije koje vrše pritisak na državne vlasti reagujući na pravne radnje protiv novinara, pisaca, izdavača i akademika.

Medijski aktivizam uključuje osnaživanje novinarstva od javnog interesa, praćenje i zagovaranje javnog interesa u medijskom i komunikacijskom sektoru.

3.3. IZGRADNJA KAPACITETA MEDIJA, NOVINARA I GRAĐANA

Konačno, medijski aktivizam uključuje aktivnosti na izgradnji kapaciteta za novinarstvo u interesu javnosti, te kapaciteta za praćenje i zagovaranje u interesu javnosti u sektoru medija i komunikacija. Primjeri su navedeni u tabelama 15 i 16.

Tabela 15: **PRIMJERI INICIJATIVA ZA IZGRADNJU KAPACITETA NOVINARA I MEDIJA**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ platforme/aktivnosti	Glavni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Radionice o digitalnoj sigurnosti	Medijska pismenost Digitalna sigurnost Pristup informacijama	Radionica za branioce ljudskih prava, novinare i aktiviste	Mreža Thai Netizen	Nacionalni	Tajland	od 2008. do danas
Slobodni glasovi	Edukacija novinara	Program stažiranja za novinare	Mediacentar Sarajevo	Nacionalni	Sarajevo, BiH	od 2016. do danas
Novinarke protiv nasilja prema ženama	Kvalitet medija, izvještavanje o ženama izloženim nasilju	Senzibilizacija novinara	UNDP i Fond B92	Nacionalni	Srbija	od 2017. do danas

Tabela 16: **PRIMJERI INICIJATIVE ZA IZGRADNJU KAPACITETA GRAĐANA
(ZA MEDIJSKU PISMENOST I AKTIVIZAM)**

Naziv	Tematsko područje	Vrsta projekta/ platforme/aktivnosti	Ključni organizatori	Domet	Geografska baza	Trajanje
Edukacija o medijskoj pismenosti	Medijska pismenost	Inicijativa za uvođenje medijske i informacijske pismenosti u nastavne planove i programe formalnog obrazovanja	Albanski institut za medije u partnerstvu s Ministarstvom obrazovanja i javnim i privatnim fakultetima	Nacionalni	Albanija	2020–2024. (traje i dalje)
Omladinski kampovi medijske pismenosti	Medijska i informacijska pismenost	Edukativni kampovi	Mediacentar Sarajevo	Nacionalni	Sarajevo, BiH	od 2018. do danas
Edukacija o medijskoj pismenosti	Edukacija o medijskoj pismenosti	Kreiranje praksi medijske pismenosti, istraživačke aktivnosti, kvizovi iz medijske pismenosti, paneli	Novosadska novinarska škola	Nacionalni	Srbija	od 2006. do danas
Edukacija o medijskoj pismenosti	Medijska i informacijska pismenost	Saradnja vladinog i nevladinog sektora, uz podršku IREX-a, na uvođenju edukacije o medijskoj pismenosti u škole	IREX, Makedonski institut za medije, Institut za komunikologiju i Omladinski obrazovni forum, u saradnji s Ministarstvom obrazovanja i nauke i Zavodom za razvoj	Nacionalni	Sjeverna Makedonija	2021–2025.
Projekat mladih novinara	Edukacija o medijskoj pismenosti, obuka iz novinarstva, provjera činjenica	Edukacija o medijskoj i informacijskoj pismenosti za mlade, pružanje medijskog iskustva, uključivanje u provjeru činjenica	UNICEF Crna Gora UNICEF, Albanski institut za medije, Faktoje, ACQJ, Građanski kanal, projekat Globalni glasovi	Nacionalni	Crna Gora/ Albanija	od 2018. do danas od 2000. do danas (projekat se često ponavlja)
Edukacija o medijskoj pismenosti	Medijska i informacijska pismenost	Inicijativa za uvođenje edukacije o medijskoj i informacijskoj pismenosti u formalno obrazovanje	Institut za medije Crne Gore	Nacionalni	Crna Gora	od 2019. do danas

Izdvajamo: UVOĐENJE EDUKACIJE O MEDIJSKOJ PISMENOSTI

(Crna Gora i šire)

Obrazovni sistem u Crnoj Gori obuhvata Medijsku pismenost kao izborni predmet u gimnazijama (gimnazijalci čine samo 30% ukupnog broja srednjoškolaca u zemlji), ali ne i u stručnim i osnovnim školama. Zato se Institut za medije Crne Gore, sa stručnjacima za medijsku pismenost i drugim partnerima iz civilnog društva i škola, već nekoliko godina zalaže za uvođenje medijske pismenosti u sve škole. Nakon intenzivne kampanje civilnog društva od 2018. do 2022. godine, zvanični podaci Ministarstva prosvjete pokazuju sve veći interes srednjoškolaca za medijsku i informacijsku pismenost i veću osposobljenost nastavnika u formalnom i neformalnom obrazovanju u ovoj oblasti. Vlasti su 2022. godine odlučile da obrazovanje o medijskoj pismenosti uvedu kao izborni predmet za učenike u svim osnovnim školama u Crnoj Gori. Pored toga, učenici će 2023. godine moći izučavati ovaj predmet na osnovu obrazovnog programa koji su pripremili Institut za medije i spoljni stručnjaci. Zavod za školstvo, Agencija za elektronske medije i Institut za medije pokrenuli su kampanju promocije ovog predmeta i edukaciju nastavnika u osnovnim školama. To je jedna od najuspješnijih inicijativa Instituta za medije Crne Gore, njegovih partnera iz državnih institucija i stručnjaka za medijsku pismenost. Ona predstavlja primjer sinergije zajedničkih inicijativa državnih institucija, organizacija civilnog društva i stručnjaka za medijsku pismenost.

Slične inicijative su u toku u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji, što pokazuje da postoji značajna politička volja u cijelom regionu da se radi na ovom pitanju. Preporučuje se razmjena iskustava u ovim inicijativama unutar JIE.

3.4. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, MREŽE I DONATORSKE INICIJATIVE ZA SLOBODU I RAZVOJ MEDIJA

Na kraju treba spomenuti i **međunarodne organizacije i mreže za razvoj medija i zaštitu novinara/novinarki**, kao što su Komitet za zaštitu novinara, Reporteri bez granica, Globalna mreža nacionalnih organizacija za razvoj medija (GFMD) i IFEX,⁴⁸ koje predstavljaju poseban okvir za kontinuirani medijski aktivizam kako mreža tako i njihovih pojedinačnih članova.⁴⁹ One koriste svoje kapacitete i uticaj da putem globalnih medijskih kampanja upozoravaju na represiju i nasilje nad novinarima/novinarkama i medijima, te da direktno rade s vladama i zahtijevaju slobodu za novinare/novinarke. Organizacije za razvoj medija takođe pružaju podršku nezavisnim medijima kroz finansiranje, razvoj modela finansiranja, podržavanje razvoja javnih servisa, lobiranje za bolje finansiranje i politike koje se tiču novinarstva, te pružanje stipendija i obuke.

Postoje i **međunarodni fondovi**, kao što su Međunarodni fond za razvoj medija (IMDF), Međunarodni fond za novinare i drugi fondovi posvećeni razvoju medija i podršci medijskom aktivizmu. Osnivanje *Međunarodnog fonda za medije od javnog interesa* 2021. godine, od strane vladinih odjela i agencija SAD i drugih zemalja (Danske, Švajcarske, Švedske, Tajvana, Novog Zelanda, Estonije itd.), zajedno s privatnim donatorima (Google, Fondacija Ford, Craig Newmark Philanthropies itd.), rezultat je prepoznavanja potrebe za dugoročnom i značajnijom pomoći medijima, naročito u neprijateljskom političkom okruženju i s ograničenom podrškom javnosti.⁵⁰

48 Osim uobičajenih saopštenja za javnost i zagovaranja, Reporteri bez granica učestvuju u aktivističkim egzibicijama, poput ometanja paljenja Olimpijske baklje 2008. godine razvijanjem transparenta na kojem olimpijske prstenove zamjenjuju međusobno povezane lisice.

49 Međutim, mapiranje organizacija za razvoj medija bilo bi izvan obima ovog izvještaja.

50 Za sada se ne zna da li će Fond privući više sredstava za medije, kao što je planirano, ili će samo preusmjeriti postojeća sredstva, ali prvi podaci pokazuju da je Fond ostvario samo polovinu od procijenjenih 100 miliona američkih dolara potrebnih za postizanje održivosti (Simon 2023, 28).

IV.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Medijski aktivizam daje zapažene rezultate, od sprečavanja da se donesu retrogradni medijski zakoni, provođenja zakona protiv korumpiranih osoba na vlasti, preko istraživanja i informisanja javnosti o temama od javnog interesa koje se tiču medija i komunikacija, osnaživanja medija i novinara/novinarki za odbranu i održivost novinarstva u javnom interesu, te do osnaživanja građana/građanki za medijsku pismenost, za otpornost na štetne medijske prakse, i za zahtijevanje slobode i odgovornosti medija i medijskih reformi, odnosno izmjena medijskih politika i praksi. Štaviše, postojanje medijskih aktivista samo po sebi je uspjeh, jer unosi neophodne alternativne glasove u javnu debatu o našim medijima, prkoseći sve većem zarobljavanju medija od strane političkih i ekonomskih moćnika.

U zemljama gdje se provodi projekat Naši mediji, inicijative medijskog aktivizma vode uglavnom nevladine organizacije i novinarska udruženja, donekle alternativni mediji i proizvođači medijskih sadržaja, naučni radnici i slične interesne grupe. Inicijative medijskog aktivizma stoga često zavise od finansiranja vezanog za pojedinačne, kratkoročne projekte i institucionalne ciljeve. Međutim, mnoge inicijative zagovaranja medijske politike bile su dobrovoljne, uključujući *ad hoc* inicijative kao reakcija na retrogradne zakonske prijedloge, ali i dugoročne inicijative, kao što su koalicije za uvođenje medijske pismenosti. Ove inicijative uključivale su angažovanje pojedinaca kao što su aktivisti civilnog društva, edukatori, novinari i istraživači, ali povremeno i besplatne usluge advokata, kreativnih agencija koje daju besplatna rješenja za vizuelni materijal i slogane, štamparija koje osiguravaju besplatno štampanje plakata i naljepnica sa sloganima kampanje, kulturnih radnika i umjetnika („artivizam“), uključujući glumce, slikare i muzičare, ali i one koji pružaju usluge u kulturnim industrijama i koji svoju umjetnost ili infrastrukturu posvećuju kampanjama za medije i demokratiju.

Na osnovu mapiranja slučajeva medijskog aktivizma, predlažemo tipologiju, kojoj je cilj da ponudi informacije za budući medijski aktivizam i inicijative medijske pismenosti unutar i izvan regionalnog projekta „Naši mediji“.

Tabela 17: **VRSTE MEDIJSKOG AKTIVIZMA**

<p>Alternativne platforme koje nude relevantan, nedovoljno zastupljen sadržaj</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Platforme za građansko novinarstvo b. Blogovi (uključujući blogove o medijima i komunikacijama, kao i blogove o drugim nedovoljno zastupljenim temama od javnog značaja) c. Mediji zajednica d. Nezavisne medijske kuće e. Projekti, centri i regionalne/međunarodne mreže istraživačkog novinarstva f. Inicijative za podršku alternativnim platformama (prikupljanje sredstava, logistička i druga podrška)
<p>Alternativne platforme za pružanje internet usluga</p> <p>Veb hosting, webmail, onlajn platforme zajednica, blog servis (hosting i pohranjivanje podataka s bloga)</p>
<p>Istraživanje, kampanje i zagovaranje medijskih reformi</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Koalicije za medijske reforme b. Inicijative za širok spektar medijskih reformi (između ostalog kroz istraživanje i zagovaranje) c. Reakcije na retrogradne prijedloge politika i zahtjevi za progresivne izmjene politika d. Medijski aktivizam protiv zloupotrebe zakona: praćenje, pravna podrška i zagovaranje radi sprečavanja zloupotrebe zakona e. Medijski aktivizam zasnovan na rodnoj problematici (uključujući predstavljanje žena i LGBTIQ zajednice u komunikacijama i pitanje pristupa medijima i tehnologijama) f. Aktivizam za etičko oglašavanje i demonetizaciju neetičkih medijskih praksi g. Provjera činjenica h. Aktivizam za jačanje medijske odgovornosti i. Druge inicijative za praćenje i nadzor medija (uključujući praćenje slobode izražavanja, praćenje medijskog sadržaja, oglašavanja itd.)
<p>Izgradnja kapaciteta</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Inicijative usmjerene na izgradnju kapaciteta medija i novinara (treninzi, studentske posjete, tehnička i logistička podrška itd.). b. Inicijative usmjerene na izgradnju kapaciteta građana (obuka iz medijske i informacijske pismenosti, provjera činjenica, praćenje štetnih medijskih praksi itd.).

Da bi medijski aktivizam imao veći kulturni i politički odjek, on mora privući različite grupe građana/građanki, kao što su roditelji, bibliotekari, mladi itd. Buduća mobilizacija građana/građanki zavisice od sposobnosti medijskih aktivista da reaguju na svakodnevne brige različitih društvenih grupa i da govore o posljedicama nedemokratske politike i prakse na ono što građani/građanke već smatraju bitnim.⁵¹ Na primjer, tema od značaja za roditelje može biti destruktivni uticaj komercijalnih medija na socijalizaciju djece, dok je otvoreni pristup informacijama možda tema koja brine bibliotekare i edukatore.

Inicijative medijskog zagovaranja često nailaze na snažan otpor tradicionalnih medija zarobljenih korumpiranim političkim i ekonomskim interesima, kao i onih koji imaju najviše koristi od postojeće medijske politike i kulture, što onemogućava pošteno i relevantno medijsko praćenje tema i aktivnosti medijskog zagovaranja. Novinari i njihova udruženja nemaju dovoljno snage da se odupru i suprotstave interesima svojih poslodavaca, budući da su tržišta mala i nude ograničene mogućnosti za alternativno zapošljavanje. U jednom od posljednjih onlajn sadržaja koji je objavila Kampanja za slobodu štampe i radiodifuzije (CPBF UK) 2018. godine, navedeno je da je kolektivno organizovanje čak i unutar velike medijske industrije poput one u Ujedinjenom Kraljevstvu u praksi ograničeno. Novinarska udruženja povezana s Kampanjom imala su milione članova (u jednom trenutku 4,4 miliona, kako je navedeno na veb stranici), ali je njihova podrška bila ograničena, te je „vođenje kampanje izvana umjesto unutar medijske industrije razvodnilo mogućnost primjene direktnog pritiska na poslodavce, a indirektnog na političare“ (veb stranica CPBF-a).

Pojedine inicijative medijskog aktivizma uzimaju maha u regionu. Činjenica da su u toku inicijative za uvođenje medijske pismenosti u nastavne planove i programe formalnog obrazovanja u četiri zemlje regiona (Srbija, Crna Gora, Albanija, Sjeverna Makedonija) pokazuje da postoji sve veća senzibilizacija državnih zvaničnika i sve veća politička volja da se pozabave ovim pitanjem, pa bi medijski aktivisti trebali iskoristiti ovaj zamah da poguraju dalje promjene.

Manje je vjerovatno da će druge vrste aktivnosti dobiti sličnu podršku, jer osporavaju dominantne interese (državnih zvaničnika, ključnih oglašivača i komercijalnih medija). Takve medijske reforme će stoga zavisiti od političkih lomova i prilika do kojih bi moglo doći kao rezultat partijsko-političke dinamike i podjela, ali i od uticaja društvenih pokreta i inicijativa koji nijesu usmjereni na medije.

Reagujući na zabrinjavajuće prakse i inicijative za usvajanje politika koje smo vidjeli širom regiona, medijski aktivizam predstavlja važno sredstvo u sprečavanju daljeg pada integriteta medija i komunikacija. Gdje je to moguće,

Da bi medijski aktivizam imao veći kulturni i politički odjek, on mora privući različite grupe građana/građanki, kao što su roditelji, bibliotekari, mladi itd. Buduća mobilizacija građana/građanki zavisice od sposobnosti medijskih aktivista da govore o posljedicama nedemokratske politike i prakse na ono što građani/građanke već smatraju bitnim.

Medijski aktivizam važan je alat u sprječavanju daljeg pada integriteta medija i komunikacije. Gdje je to moguće, medijski aktivisti trebali bi postaviti ciljeve i sistemski zagovarati suštinska poboljšanja medijskih politika i praksi.

⁵¹ Istorijski gledano, angažman građana/građanki u medijskom aktivizmu je bio ograničen, osim u vremenu društvenih previranja i promjena, između ostalog zbog svakodnevnih životnih opterećenja i shvatanja da su pitanja medija i komunikacija daleko od svakodnevnih briga građana/građanki.

medijski aktivisti bi trebali postaviti ciljeve i sistematski se zalagati za suštinska poboljšanja medijskih politika i praksi. Dio toga može se ostvariti kroz učešće u radnim grupama za izradu zakona i u drugim institucionalnim procesima koji se tiču medija i komunikacija. Na primjer, organizacija Free Press je postala redovni savjetnik u izradi medijskih politika u SAD.

U smislu dometa i kapaciteta, snaga komunikacijskih platformi koje utjelovljuju interese vlada i korporacija ostaje nemjerljivo veća od uticaja medijskih aktivista. Kako Bob Hackett tvrdi: „Malo je vjerovatno da će se reforma medija postići bez opšteprihvaćenog pokreta posvećenog ovom cilju. Samo kontinuirani pritisak javnosti može uvjeriti vlade da ospore moć i izazovu gnijev medijskih konglomerata“ (2016, N/A).

Uspješne strategije medijskih reformi uključuju promišljene, velike koalicije (koje uključuju različite grupe), da bi povećale domet i omogućile političke djelotvornosti. Povezivanje između lokalnih, nacionalnih i internacionalnih aktivnosti, kao i između građanstva i donosilaca odluka, vjerovatno će omogućiti i razmjenu znanja i resursa, povećati domet i postići veći uticaj. Međunarodna saradnja i koordinacija medijskih aktivista je ključna, jer su mnoge teme koje se tiču medijskog aktivizma globalne i obuhvataju pitanja trgovine, ekonomske regulatorne politike i rada tehnoloških divova i striming platformi. Na pitanjima koja se tiču posebno štetnih sadržaja, koordinacija aktivista unutar zemalja koje dijele sličnu kulturu i jezik može ostvariti veći uticaj i rezultirati pozitivnim koracima u marginalizaciji govora mržnje, diskriminatornog govora i dezinformacija.

Dobre prakse medijskog aktivizma jesu izvor inspiracije za moguće buduće akcije, a zajedno promovišu ideju da medijski aktivizam može i treba da ima veoma različite oblike i da se bavi raznim pitanjima kako bi doveo do suštinskih reformi. Budućnost medija je ključno političko pitanje i medijski aktivisti moraju napraviti niz pokušaja i modela mobilizacije šireg građanstva u odbrani javnog interesa u medijskom i komunikacijskom sektoru. Edukacija iz oblasti medijske i informacijske pismenosti mora biti dio strategije mobilizacije građana, kao sredstvo za promovisanje interesa građana/građanki za medijski sektor, te za razvijanje vještina i sticanje znanja potrebnih za efikasnu mobilizaciju.

Uspješne strategije reformi uključuju promišljene, velike koalicije, fokusirane na povećanje dometa i omogućavanje političke djelotvornosti.

Budućnost medija je ključno političko pitanje i medijski aktivisti moraju uspostaviti različite modele mobilizacije šireg građanstva u odbrani javnog interesa u medijskom i komunikacijskom sektoru.

LITERATURA I IZVORI

Baumgarth, C., Kirkby, A., Lambrecht A. (2021). End of the AI Brand Winter: Artificial Intelligence in Brand Management. Berlin School of Economics and Law.

Carroll, W.K., Hackett, R.A. Democratic Media Activism Through the Lens of Social Movement Theory. *Media, Culture and Society*, (2006), 28(1), 83–104.

Carpentier, N. (2011). *Media and participation: A site of ideological-democratic struggle*. Intellect: Bristol.

Custòdio, L., 2017. *Favela media activism: counterpublics for human rights in Brazil*. Lexington Books, Lanham.

Dagron, A.G., 2001. *Making Waves: Stories of participatory communication for social change*. Rockefeller Foundation.

Dekić, S., 2013. Flash report Bosnia and Herzegovina. SEE Mediaobservatory, <https://mediaobservatory.net/radar/flash-report-2-bosnia-and-herzegovina>

Duncan, K. (Ed.) 1999. *Liberating alternatives: The founding convention of the Cultural Environment Movement*. Cresskill, NJ: Hampton Press.

Fahey, P.M. (1991). Advocacy group boycotting of network television advertisers and its effects on programming content. *University of Pennsylvania Law Review*, 140, 647–709. https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3685&context=penn_law_review [pristup ostvaren 16. 4. 2023]

Hackett, R. A. 2016. Taking back the media: notes on the potential for a communicative democracy movement. Media Alliance. Dostupno na: <https://media-alliance.org/2016/05/taking-back-the-media-notes-on-the-potential-for-a-communicative-democracy-movement-by-bob-Hackett/> [pristup ostvaren 16. 4. 2023]

Hackett, R. A. i Carroll, W. K. 2006. *Remaking media: The struggle to democratize public communication*. New York: Routledge.

Hackett, R. A. i Carroll, W. K. (2004). Critical social movements and media reform (u *Media Development*, 4(1), 14–19), otvorena verzija dostupna na <http://www.sfu.ca/~Hackett/CriticalSocialMovements.htm>.

Hadl, G. i Dongwon, J., 2008. New approaches to our media: General Challenges and the Korean case. U: Pajnik, M. i Downing, J. (ur). *Alternative Media and the Politics of Resistance*. Ljubljana: Mirovni institut, str. 81–109.

Hodžić, S. i Petković, B., 2020. Sustainability of Independent Journalism in Media Business Environment of Western Balkans. TACSO.

Hoey, P. (2018) *Shinners, Dissos i Dissenters: Irish Republican Media Activism Since the Good Friday Agreement*. Manchester University Press.

Horwitz, R. B., 1997. Broadcast reform revisited: Reverend Everett C. Parker and the „Standing“ case. *Communications Review* 2(3):311–348.

Jakubowicz, K. 1990. „Solidarity‘ and Media Reform in Poland“. *European Journal of Communication*, 5(23), 333–354.

Klinenberg, E., 2007. *Fighting for Air: The Battle to Control America’s Media*, Holt Paperbaks.

Kranich, N., 2004. Media, Democracy and Libraries: The Growth of Media Activism in the United States. *Feliciter*, 50(5), str. 200–203.

McChesney, R. W., Understanding the Media Reform Movement. *International Journal of Communication* 3 (2009). <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/download/442/299>.

McChesney, R. W., The U.S. Media Movement: Going Forward. *Monthly review*, 2008, Broj 60 (04). <https://monthlyreview.org/2008/09/01/the-u-s-media-reform-movement-going-forward/>.

Menezes Teixeira, A. C. E. 2020. Grassroots media activism and the counter-hegemonic narrative of politics, *Ephemera* 20 (1), 147–175.

Mueller, M, Kuerbis, B., Pagé, Ch. (2004). *Reinventing Media Activism: Public Interest Advocacy in the Making of U.S. Communication-Information Policy, 1960–2002*.

Mueler, M., Pagé, Ch., Kuerbis, B., 2004. Civil Society and the Shaping of Communication-Information Policy: Four Decades of Advocacy. *The Information Society*, 20, 160–185.

Napoli, Philip M., 2007. „Public Interest Media Activism and Advocacy as a Social Movement: A Review of the Literature“. *McGannon Center Working Paper Series*. 21. https://fordham.bepress.com/mcgannon_working_papers/21.

Pajnik, M. i Downing J. D. H. 2008. *Alternative Media and the Politics of Resistance: Perspectives and Challenges*. *Ephemera: Theory and Politics in Organisation*

Renzi, A., 2011. From Collectives to Connectives: Italian Media Activism and the Repurposing of the Social, University of Toronto, Toronto, <https://hdl.handle.net/1807/29845>, <http://bnarchives.yorku.ca/635/>.

Simon, J. 2023. A New Paradigm for Global Journalism: Press Freedom and Public Interest. Dostupno na: https://www.cjr.org/tow_center_reports/a-new-paradigm-for-global-journalism-press-freedom-and-public-interest.php#The%20Platforms%20and%20Public%20Interest.

Schiffrin, A. ur, Media Capture: How Money, Digital Platforms, and Governments Control the News. New York: Columbia University Press, 2021.

Young-han Kim, 2001. "The Broadcasting Audience Movement in Korea". Media, Culture and Society, 23(1). 91–107.

Wible, Scott (2004). Media advocates, Latino citizens and niche cable The limits of 'no limits' TV, Cultural Studies, 18:1, 34–66.

Svim linkovima se pristupilo između aprila i oktobra 2023. godine.

O AUTORICI

Sanela Hodžić je magistrirala rodne studije na Centru za interdisciplinarnu studiju Univerziteta u Sarajevu. Nezavisna je istraživačica i bivša dugogodišnja viša istraživačica i koordinatorica istraživačkih projekata u Mediacentru Sarajevo.

MOBILIZACIJA ZA ZAŠTITU JAVNOG INTERESA U MEDIJIMA

Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma

Ova publikacija je nastala kao rezultat istraživačkih aktivnosti na projektu „**Naši mediji: Inicijativa za unapređenje medijske pismenosti, dijalog i aktivizam**“. Drugo istraživanje sprovedeno je u tematskom okviru “Mapiranje dobrih praksi medijskog aktivizma u različitim regijama svijeta, uključujući zemlje korisnice projekta – Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju, Srbiju i Tursku”.

Projekat „**Naši mediji: Inicijativa za unapređenje medijske pismenosti, dijalog i aktivizam**“ zajedno realizuje devet organizacija koje se bave razvojem medija na Zapadnom Balkanu i u Turskoj, uz finansijsku podršku Evropske unije. Koordinator trogodišnjeg projekta je Fondacija Mediacentar iz Sarajeva. Partneri na projektu su: Albanski medijski institut iz Tirane, Bianet iz Istanbula, Institut za medije Crne Gore iz Podgorice, Makedonski institut za medije iz Skoplja, Mirovni institut iz Ljubljane, Mreža Jugoistočne Evrope za profesionalizaciju medija (SEENPM), Novosadska novinarska škola iz Novog Sada i Savjet za štampu Kosova iz Prištine.

South East European Network
for Professionalization of Media